

Насоки и примерни конспекти за преподаване на права на човека във висшето образование

2022 г.

Настоящият доклад предоставя общи насоки и примерни конспекти за въвеждане на права на човека в хоризонталното и във вертикалното обучение, в общата магистърска програма и въвеждане на специализирана магистърска и докторска програми в български университети, в които се преподава специалност „Право“.

Документът е разработен в рамките на предефиниран проект № 5 „Засилване на националния капацитет за ефективно изпълнение на решенията на Европейския съд по правата на човека“ рег. № 93-00-77/04.03.2020 г, с финансовата подкрепа на Норвежкия финансов механизъм 2014-2021 г. по Програма „Правосъдие“ .

Цялата отговорност за неговото съдържанието се носи от бенефициента и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на програмния оператор или на донора.

За донора

Целта на финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Норвежкия финансов механизъм 2014-2021 г. (ФМ на ЕИП и НФМ) е намаляване на икономическите и социални различия и укрепване на двустранните отношения чрез партньорски проекти, обмен на опит и добри практики.

България е четвъртият най-голям получател на средства: 210,1 млн. евро.

Норвежкия финансов механизъм осигурява 95,1 млн. евро, предоставени от Норвегия.

Автори:

Норвежки център по правата на човека, Университет в Осло

Департамент „Право“, Нов български университет

Дирекция „Процесуално представителство на Република България пред Европейския съд по правата на човека“, Министерство на правосъдието

Контакти за кореспонденция:

Електронна поща: project5@justice.government.bg

Интернет страница: <http://humanrights.bg/>

ФБ страница на Програма „Правосъдие“: <https://www.facebook.com/MJNFM>

Съдържание

1. Въведение.....	3
2. Насоки за въвеждане на правата на човека в учебните планове на българските университети	6
3. Примерни планове на общо магистърско ниво	10
i. Хоризонтално преподаване – компоненти по правата на човека в свързани курсове по право	10
A) Теория и философия на правото	11
B) Конституционно право	13
C) Международно публично право	15
D) Международно частно право	18
E) Право на ЕС	20
F) Административно право и процес	22
G) Финансово и данъчно право.....	24
H) Наказателно право	26
I) Наказателно-процесуално право	28
J) Гражданско право (обща част).....	31
K) Семейно право	33
L) Облигационно право.....	35
M) Вещно право.....	38
N) Търговско право	40
O) Информационно право	43
P) Медицинско право.....	46
ii. Вертикално преподаване – правото на правата на човека, като отделен курс.....	48
4. Примерни планове за специализирана магистърска степен	75
i. Хоризонтално преподаване – компоненти по правата на човека в свързани курсове по право	75
ii. Вертикално преподаване – правото на правата на човека като самостоятелен курс	75
5. Примерни планове на докторско ниво	85

1. Въведение

Правата на човека в юридическото образование обхващат всички дейности по преподаване и обучение, чиято цел е да предоставят на студентите достатъчно знания и разбиране на нормите относно правата на човека, основните им принципи и механизмите за тяхната защита. Предвид тяхното проникване и влияние в ежедневно правоприлагане, този вид обучение се е превърнал в съществен елемент от юридическото образование на ниво бакалавърска, магистърска и докторска степен в световен мащаб. Всъщност в по-голямата част от водещите в световен план програми права на човека се преподават в хоризонталното обучение (в рамките на различни други дисциплини), както и във вертикалното обучение като специален, самостоятелен предмет.

Резултатите от доклада за оценка на преподаването на права на човека в юридическото образование в българските университети показват, че правата на човека не са застъпени, освен по изключение, в изследваните програми. Понастоящем в България професионалната квалификация „юрист“ е регламентирана, като държавата определя единни изисквания за придобиване на висше образование по специалността „Право“. Действащото законодателство изключва възможността за придобиване на диплома за бакалавърска степен по „Право“. Съгласно установените държавни стандарти, висше образование по специалността „Право“ и професионална квалификация „юрист“ могат да се придобият само по обща магистърска програма с продължителност от пет години (десет семестъра)¹, съчетаваща задължителни и избираеми дисциплини. Задължителните дисциплини и техният минимален хорариум, установени в подзаконов нормативен акт, залягат в програмите по специалност „Право“ за всички студенти. Висшите учебни заведения запазват автономността си с оглед възможността да увеличават хорариумите на задължителните дисциплини, да въвеждат и други задължителни учебни дисциплини, както и всякакви избираеми дисциплини по останалите направления в рамките на общата магистърска програма.

Въпреки неотдавнашните усилия за реформиране на националната система за юридическо образование, така че приложимата подзаконова рамка да урежда възможността за специализирани магистърски програми по „Право“, това все още не е факт. Ето защо

¹ Подобно на комбинирана диплома „Bachelor „и „Master“ в образователните системи, които са либерализирали висшето юридическо образование.

единствената специализирана магистърска програма по права на човека, която е едногодишна, е разработена в рамките на програмата по „Международни отношения“² в ЮФ на СУ.

В рамките на текущите дискусии в работната група към Министерството на правосъдието за реформа в юридическото образование е постигнат консенсус относно въвеждането на „Защита правата на човека“ като задължителна дисциплина в общата магистърска програма по право. Очаква се, освен това, подготвяната нова Наредба да уреди възможността за всички студенти, завършили общата магистърска програма, да могат да се възползват и от специализирани програми по „Право“. В този контекст ще бъде необходимо да се разработят и докторски програми с фокус защитата правата на човека, за да се увеличи капацитетът за преподаване в юридическите факултети в България. Понастоящем докторски дисертации по права на човека биха могли да бъдат защитени в рамките на съществуващите докторски програми по право в рамките на конституционното право, международното публично право и право на ЕС. Тези докторски програми обаче не предлагат по-специализирани курсове в областта на правата на човека.

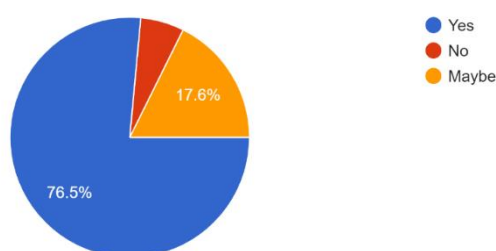
На този етап държавната политика за укрепване на юридическото образование в областта на правата на човека в България разчита основно на отделни инициативи за популяризиране сред университетите. Понастоящем само един университет (ПУ) е въвел курс по права на човека като задължителна дисциплина. Всички останали университети предлагат различни избираеми курсове в областта на правата на човека. Техният хорариум (30 часа) обаче изглежда недостатъчен за удовлетворяване на потребностите на студентите. Освен това конспектите остават съсредоточени върху историческите, философски, институционални и нормативни аспекти на правата на човека. Почти не е развито преподаване по отношение на понятията и практиката по защита правата на човека на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) и по контролните механизми в рамките на ООН. Оскъдна е учебната литература на български език, а използването на такава на чужди езици в хоризонталното и вертикалното обучение е ограничено. В крайна сметка студентите по право завършват без достатъчно познаване и разбиране на въпросите, свързани с правата на човека, неподготвени и неспособни да анализират казуси и да се ориентират правилно във възможните решения в съществуващата правна и институционална рамка в областта на защитата на правата на човека.

² „Международни отношения“ не са включени в списъка на регламентирани професии в България и тази програма на СУ предлага дипломи както за бакалавърска, така и за магистърска степен.

Горната констатация е в ярък контраст с интереса, който демонстрират както студентите, така и академичният състав към нарастващото включване на правата на човека в програмите по специалността „Право“. Резултатите от проучването за ефективността на преподаването на права на човека в българските юридически факултети показват, че преобладаващата част (76,5 %) от 18-те участващи преподаватели са склонни да преподават курс по права на човека, ако са налице насоки и конспекти, докато 17,6 % отговарят, че „вероятно“ ще го направят, и само 5,9 % заявяват, че не биха.

20. Would you be willing to teach a course on human rights law, if a guideline and a sample curriculum were available?

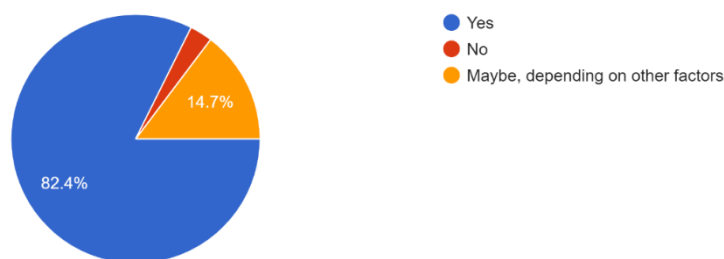
17 responses

Освен това отговорите, получени при проучването, показват, че 82,4 % от студентите от оценяваните девет факултета биха записали курс по права на човека, ако техните планове за обучение предвиждат такъв.

9. Would you be willing to take a course on human rights law, if it were available at your law school?

68 responses

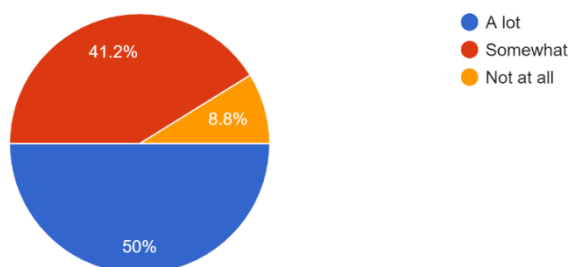
От получените 68 отговора само 2,9 % от студентите заявяват, че изобщо не се интересуват, а 14,7 % отговарят с „вероятно, да“.

Обстоятелствата, които влияят на решението на последната група, са перспективи за кариерно развитие в областта и практическото прилагане на съдържанието, основният преподавател в това обучение, както и включването на теоретични, процесуални и практически елементи в програмите. Освен това, както е посочено в графиката по-долу, половината от запитаните

студенти заявяват, че наличността на подходящи материали за обучение би повлияла на решението им да се запишат в изборна дисциплина в областта на правата на човека „много“, докато за 41,2 % влиянието е „малко“ и само 8,8 % заявяват, че това не засяга по никакъв начин тяхното решение.

11. To what extent would the availability of adequate learning materials affect your decision on whether to take an elective course on human rights law?

68 responses

Поради това е от съществено значение да се разработят учебни програми, които да отразяват правилно образователните нужди на бъдещите поколения юристи и да им предоставят академичните инструменти за принос за ефективното реализиране на правата на човека. За тази цел настоящият доклад, първо, ще предложи насоки за въвеждане на съдържанието на правата на човека в хоризонталното и вертикалното преподаване и, второ, ще предостави примерни курсове, които ще послужат като основа за нови учебни програми в българските юридически факултети за обща магистърска степен, специализирана магистърска и докторска степен. Примерните курсове са базирани на предмети, преподавани във водещи университети, и са съобразени с особеностите на българската система. Те са също така част от по-големи съвместни усилия на Норвежкия център за правата на човека (Университет в Осло), Службата на правителствения агент към българското Министерство на правосъдието (МП) и Нов български университет (НБУ), за да допринесат за подобряването и институционализацията на правното образование по правата на човека в България.

2. Насоки за въвеждане на правата на човека в учебните планове на българските университети

В целия свят юридическото образование все повече застъпва права на човека като основен компонент на учебните планове. Водещите програми в света не правят изключение от това. В хоризонталния си компонент образованието по правата на човека често се среща в курсове

като конституционно право³ и международно публично право⁴. При вертикалното преподаване към правата на човека обикновено се подхожда от международна, регионална или национална гледна точка⁵. По същия начин също така е обичайно юридическите факултети с най-висок рейтинг да предлагат практическо обучение по правата на човека под формата на стажове и специализирани клиники на бакалавърско и магистърско ниво⁶. От друга страна, докторските планове за обучение по права на човека често са по-специализирани и съобразени с изследователските интереси на всеки кандидат.

Както се вижда в Доклада за оценка на преподаването на права на човека в българските университети, правата на човека са обхванати в преподаването във всички български юридически факултети като част от курсовете по конституционно право и международно публично право. Въпреки това компонентът по права на човека в курсовете по конституционно право обикновено е ограничен до няколко лекции на семестър, като по-голямата част от акцента се поставя върху структурата и функциите на държавните институции. Освен това повечето курсове по конституционно право⁷ не предоставят реален анализ на

³ Вж. напр. Harvard Law School's Constitutional Law 1 course <<https://hls.harvard.edu/academics/curriculum/catalog/default.aspx?o=77656>>, Columbia University's Constitutional Law course (code L6133) <<https://www.law.columbia.edu/academics/courses/25138>>, the University of Sydney's Federal Constitutional Law course (code LAWS5011) <<https://www.sydney.edu.au/units/LAWS5011>>, and the University of Toronto's Comparative Constitutional Law course (code LAW411HIS) <<https://www.law.utoronto.ca/course/2021-2022/comparative-constitutional-law>>. Правните програми в тези университети са съответно на първо, седмо, четиринадесето и седемнадесето място в QS World University Rankings by Subject 2021: Law & Legal Studies <<https://www.topuniversities.com/university-rankings/university-subject-rankings/2021/law-legal-studies>>

⁴ Вж. напр. Harvard Law School's, Public International Law course <<https://hls.harvard.edu/academics/curriculum/catalog/default.aspx?o=77705>> и University of Oxford's taught courses on public international law <<https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/public-international-law/public-international-law-taught-courses>>. Правните програми в тези университети са съответно на първо и второ място в QS World University Rankings by Subject 2021: Law & Legal Studies.

⁵ Вж. напр. Harvard Law School's International Human Rights course <<https://hls.harvard.edu/academics/curriculum/catalog/default.aspx?o=78777>>, Stanford Law School's International Human Rights course (code 5010) <<https://law.stanford.edu/courses/international-human-rights/>>, <https://www.lse.ac.uk/resources/calendar/courseGuides/LL/2021_LL342.htm>, и The London School of Economics' International Protection of Human Rights course (code LL342) <https://www.lse.ac.uk/resources/calendar/courseGuides/LL/2021_LL342.htm>. Правните програми в тези университети са съответно на първо, пето и шесто място в QS World University Rankings by Subject 2021: Law & Legal Studies.

⁶ Вж. напр. Harvard Law School's International Human Rights Clinic <<https://hls.harvard.edu/academics/curriculum/catalog/default.aspx?o=72608>> и Yale Law School's Lowenstein International Human Rights Clinic <<https://law.yale.edu/schell/lowenstein-international-human-rights-clinic>>. Правните програми в тези университети са съответно на първо и четвърто място в QS World University Rankings by Subject 2021: Law & Legal Studies.

⁷ В НБУ обучението по конституционно право включва задължителни упражнения, от които 3 упражнения (6 учебни часа) са насочени към теми за правата на човека. Преподаването се основава предимно на сравнителен анализ между българската конституционна рамка за основните права и рамката на ЕКПЧ, включително съответната юриспруденция на ЕСПЧ. Учебните програми по конституционно право обаче са напълно недостатъчни и никога не надхвърлят някои основни понятия, като квалифицирани и неквалифицирани права,

взаимодействието между международните механизми за правата на човека и техните национални еквиваленти или с титулярите на тези права. При вертикалното обучение специалните курсове по правата на човека са предназначени най-вече да надграждат знанията, придобити в обучението по конституционно право и международно публично право, покривайки по-широк кръг от въпроси и предоставяйки по-задълбочена гледна точка върху механизмите за защита на правата на човека⁸.

Подобни подходи остават недостатъчни, за да задоволят, от една страна, стремежите към знания както на студентите, така и на академичните кадри, а от друга, на очакванията, които интернационализацията на юридическата професия все повече налага на практикуващите. Тези недостатъци се доказват от отговорите на двата въпросника, разработени от тримата партньори по проекта, които дават представа за интересите на студентите по право и преподавателите в областта на правата на човека. По-специално, запитани кои теми биха били от първостепенно значение за интегриране в учебната програма на курса по правата на човека, студентите посочват правата на децата и жените, въоръжени конфликти и насилие, свобода на изразяване, забрана на изтезанията и робството, свобода на религия или убеждения и процедурни аспекти от европейската система за защита правата на човека. Преподавателите също така ясно изразяват интереса си от разширяване на съдържанието, което в момента се обхваща в хоризонтално и вертикално обучение по правата на човека, тъй като техните отговори на същия въпрос варират от права на данъкоплатците и международно частно право до антидискриминационното и медицинското право.

Ето защо, за хоризонтално обучение по правата на човека, учебните програми по „Право“ трябва да се справят с тези несъответствия чрез разширяване на обхвата и увеличаване на хорариума, който понастоящем се разпределя за обучение по правата на човека в свързани курсове. Свързаните курсове, главно конституционно право и международно публично право, трябва да се стремят да подчертаят връзката между правата на човека и националните институции, като обхващат аспекти като системата на договорите за правата на човека,

позитивни и негативни задължения на държавата, легитимна цел, пропорционалност, ефективни средства за защита.

⁸ Вж. напр. съответните курсове на Нов български университет (code LAWN206, основни права на гражданите и тяхната защита)
<https://ecatalog.nbu.bg/default.asp?V_Year=2018&YSem=1&Spec_ID=&Mod_ID=&PageShow=coursepresent&P_Menu=courses&Fac_ID=4&M_PHD=0&P_ID=994&TabIndex=1&K_ID=24917&K_TypeID=18> и СУ (Защита на основните права) <https://www.unisofia.bg/index.php/bul/universitet_t/fakulteti/yuridicheski_fakultet/specialnosti/magist_rski_programi/yuridicheski_fakultet/zaschita_na_osnovnite_prava>

материалните права, средствата за тяхната защита и практиката на Европейския съд по правата на човека по отношение на България.

При вертикалното преподаване реформираната учебна програма трябва да следва структура, подобна на тази на специализираните курсове по права на човека във водещите правни програми по света, като обхване най-малко следните аспекти: 1) историческия произход на съвременната представа за правата на човека, 2) източниците и основните принципи на международното право в областта на правата на човека, 3) основните международни договори за правата на човека и техните регионални аналози, 5) материалните задължения на държавите в областта на правата на човека и 4) механизмите за защита на правата на човека на универсално и регионално ниво. В своя материален компонент, по-специално, обхватът на специализираните курсове трябва да бъде разширен, за да обхване съвременни проблеми на правата на човека с нарастващо значение (т.е. предизвикателствата, породени от изменението на климата, принудителното разселване, бизнеса и правата на човека, и новите технологии).

По същия начин за всеки учебен план материалите за подготовка са един от основните аспекти, които биха насърчили обучението на студентите и биха допринесли за постигането на целите на всеки курс. Преподавателите могат да използват ресурсите на научната общност, за да обогатяват съдържанието на всеки клас, да стимулират дискусия и да проектират инструменти за оценяване. Експертизата на реномирани автори и експерти в областта може също да послужи като важна отправна точка за студентите, към която да се върнат за насоки на всеки етап от обучението или кариерата си. Освен това, по-специално в юридическото образование, използването на академични материали трябва задължително да бъде придружено от практически подходи, които помагат на обучаемите да развият умения за критично мислене и да се въвлекат в собствения си учебен процес. Чрез включването на дела от различни юрисдикции или органи като част от учебните програми по права на човека, студентите получават възможност да поставят под въпрос, критикуват и прилагат знанията, които придобиват от теорията. Също толкова важно за съдържанието е времето, отделено за всяка тема, и разграничението между задължителната и препоръчителната литература. Следователно времето, което трябва да се отдели за всеки аспект от курса, трябва да бъде планирано предварително и програмата трябва ясно да описва съдържанието, което ще се обсъжда във всяка сесия.

Въз основа на всички горепосочени съображения, останалата част от този документ представя образци на учебни програми за курсове по права на човека в общата магистърска програма по право, бъдещи специализирани магистърски програми и докторски програми. При вертикалното преподаване в общата магистърска програма по право и специализираните магистърски програми курсовете следват план от 15 лекции на курс, докато свързаните курсове в хоризонтално обучение е предвидено да включват по 3–4 лекции. На ниво докторска степен са представени примерни учебни програми за 2,5-дневен курс по методология за изследване на правата на човека и механизми за правата на човека. За всички курсове е предоставен/следва да се изготви списък със задължителни и препоръчителни материали за четене, като английският е основен език на обучение.

3. Примерни планове на общо магистърско ниво

i. Хоризонтално преподаване – компоненти по правата на човека в свързани курсове по право

В рамките на настоящата рамка на обща магистърска програма по право хоризонталното обучение трябва да обхваща както задължителните, така и избираемите дисциплини. Всеки университет е автономен при определянето на темите във всички учебни курсове, като обикновено има предвид традициите и компендиумите на въпросите, включени в трите държавни изпита по публично право, гражданско право и наказателно право. Академичният състав е свободен да решава дали да се ангажира с хоризонтално преподаване на правата на човека и тези Насоки предоставят само пример за подходящи теми и литература, които могат да бъдат предоставени на студентите по право.

Фокусът е най-вече в хоризонталното преподаване в някои от задължителните дисциплини, като Теория и философия на правото, Конституционно право, Международно публично право, Право на ЕС, Административно право и процес, Финансово и данъчно право, Наказателно право, Наказателен процес, Гражданско право (обща част), Семейно право, Облигационно право, Вещно право, Търговско право, както и Информационно право и Медицинско право, предлагани както като задължителни, така и като избираеми курсове в повечето университети.

- Хоризонтално преподаване в задължителните курсове във всички програми по „Право“ в българските университети:

A) Теория и философия на правото

	Теми от областта на правата на човека при хоризонталното преподаване на теория и философия на правото	
	English	Български
1	The origin of human rights: natural law and legal positivism	Произход на правата на човека: естествено право и правен позитивизъм
2	The nature of human rights as legal rights; individual rights, justice and the common good; rights and duties	Същност на правата на човека като юридически права; индивидуални права, справедливост и общо благо; права и задължения
3	The human rights – from universal principles to legal norms in the national legal systems. The Rule of Law and Human Rights	Правата на човека – от универсално признати принципи до правни норми в националните правни системи. Върховенството на правото и правата на човека

1. ***The origin of human rights: natural law and legal positivism/ Произход на правата на човека: естествено право и правен позитивизъм***

Required reading/Задължителна литература:

Cambridge University Press Cambridge Core All Books. The Cambridge companion to the philosophy of law. Cambridge University Press, 2020.

Duke, & George, R. P. The Cambridge Companion to Natural Law Jurisprudence. Cambridge University Press, 2017.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Shapiro, S. J., Himma, K. E., Coleman, J. L. The Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law (1st ed.). Oxford University Press, 2004.

Вълчев, Д. Валидност и легитимност на правото. С.: Сиела, 2012.

2. ***The nature of human rights as legal rights; individual rights, justice and the common good; rights and duties/ Същност на правата на човека като юридически права; индивидуални права, справедливост и общо благо; права и задължения***

Required reading/Задължителна литература:

Wacks. Understanding jurisprudence : an introduction to legal theory (2nd ed.). Oxford University Press, 2009.

Bix. Jurisprudence : theory and context (2nd ed.). Sweet & Maxwell, 1999.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

M. A. Glendon, P. G. Carozza, C. B. Picker, Comparative Legal Traditions, Text, Materials and Cases on Western Law, 4th Edition. West Academic Publishing, 2014.

Вълчев, Д. Лекции по Обща теория на правото. Ч. 1. С., Сиела, 2016.

Вълчев, Д. Лекции по Обща теория на правото. Ч. 2. С., Сиела, 2019.

Колев, Т. Теория на правото. С., Сиела, 2015.

Радев, Д. Философският нормативизъм в правото. С., Сиела, 2017.

Ташев, Р. Обща теория на правото. Основни правни понятия. С., 2007.

3. ***The human rights – from universal principles to legal norms in the national legal systems.***

The Rule of Law and Human Rights/ Правата на човека – от универсално признати принципи до правни норми в националните правни системи. Върховенството на правото и правата на човека.

Required reading/Задължителна литература:

Cambridge University Press Cambridge Core All Books. (2020). The Cambridge companion to the philosophy of law. Cambridge University Press.

Shapiro, Scott J ; Himma, Kenneth Einar ; Coleman, Jules L. (2004). The Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law (1st ed.). Oxford University Press.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Вълчев, Д. Лекции по Обща теория на правото. Ч. 1. С.: Сиела, 2016.

Вълчев, Д. Лекции по Обща теория на правото. Ч. 2. С.: Сиела, 2019.

Колев, Т. Теория на правото. С.: Сиела, 2015.

Радев, Д. Философският нормативизъм в правото. С.: Сиела, 2017.

Стоилов, Я. Правните принципи: теория и приложение. С.: Сиби, 2018.

Ташев, Р. Обща теория на правото. Основни правни понятия. С., 2007.

Гройсман, С. Право и власт. От неограничената държава до постмодерното върховенство на правата. С.: Сиела, 2020.

Топчийска, Д. Върховенство на правото. Теоретични аспекти, С.: Авангард-Прима, 2016.
Чернева, Б. Юриспруденция и легиспруденция. Институционалният контекст на правото.
С.: Сиела, 2021.

В) Конституционно право

	Теми от областта на правата на човека при хоризонталното преподаване на конституционно право	
	English	Български
1	Emergence and development of the concept of human rights. Constitutionalism and human rights. Human rights protection mechanisms	Зараждане и развитие на концепцията за права на човека. Конституционализъм и права на човека. Механизми за защита правата на човека
2	Fundamental civil and political rights. Comparison between the Bulgarian constitution and ECHR	Граждански и политически права. Сравнение между българската конституция и ЕКПЧ
3	Economic, social and cultural rights. Comparison between the Bulgarian constitution and ECHR	Икономически, социални и културни права. Сравнение между българската конституция и ЕКПЧ

1. ***Emergence and development of the concept of human rights. Constitutionalism and human rights. Human rights protection mechanisms/ Зараждане и развитие на концепцията за права на човека. Конституционализъм и права на човека. Механизми за защита правата на човека***

Required reading/Задължителна литература:

Танчев, Е. Основни права на човека. С.: Юриспрес: УИ „Св. Климент Охридски“, 2002, 9–44.

Друмева, Е., Каменова, Ц. Права на човека: Учебно помагало. Пловдив: ПУ „Паисий Хилендарски“, 2000, 5–45.

Ковачева, Д. Националните институции за защита правата на човека: международноправни стандарти и предизвикателства. С.: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2021.

Марчева, Д. Към изобретяването на човешките права, Годишник 2017 на департамент „Право“ на НБУ. С.: НБУ, 2018, 310–331.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Cruft, R., Liao, S. M., Renzo, M. (ed.) *Philosophical Foundations of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015, 45–216.

Biletzki, A. *Philosophy of Human Rights. A Systematic Introduction*. London and New York: Routledge, Taylor&Francis Group, 2020, 3–90.

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 3–48.

Марчева, Д. Правата на човека като конституционен принцип в правото на ЕС. – В: Сборник доклади от конференция „10 години България в ЕС“. С.: НБУ, 2018, 152-161.

Съдебна защита на основни права в България, Практическо помагало, НИП, 2007.

Защита чрез международните органи и механизми за защита правата на човека. Учебни материали за достъпа до правосъдие на деца мигранти. Проект FAIR, Април 2018, Международна комисия на юристите⁹.

2. *Fundamental civil and political rights. Comparison between the Bulgarian constitution and ECHR/ Граждански и политически права. Сравнение между българската конституция и ЕКПЧ*

Required reading/Задължителна литература:

Танчев, Е. Основни права на човека. С.: Юриспрес: УИ „Св. Климент Охридски“, 2002, 79-175.

Киселова, Н. Политически права на българските граждани. С.: Сиела, 2017, 27–130, 233–404.

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 233–434, 709–902.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Танчев, Е. Политическите права на гражданите в конституционализма на САЩ. С.: БЗНС, 1989, 11–135.

Erman, E. *Human Rights and Democracy. Discourse Theory and Global Rights Institutions*. London and New York: Routledge, Taylor&Francis Group, 2005.

Михайлова, Е. Правата на гражданите и тяхната защита чрез сезирането на Конституционния съд на Република България от омбудсмана. – В: Сборник доклади и статии от

⁹ <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2018/06/Europe-FAIR-module-5-Training-modules-2018-BUL.pdf>

международната научна конференция „Правата на гражданите и тяхната защита“. С.: НБУ, 2018, 357–370.

Йорданова, З. Политическите права на гражданите съгласно Конституцията на Република България след присъединяването към Европейския съюз. – В: Сборник доклади от конференция „10 години България в ЕС“. С.: НБУ, 2018, 122–133.

Марчева, Д. Правото да имаш права. – В: Сборник доклади и статии от международната научна конференция „Правата на гражданите и тяхната защита“. С.: НБУ, 2018, 459–474.

3. *Economic, social and cultural rights. Comparison between the Bulgarian constitution and ECHR/ Икономически, социални и културни права. Сравнение между българската конституция и ЕКПЧ*

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 904–914, 1031–1137.

Riedel, E., Giacca, G., Golay, C. (ed.) Economic, Social, and Cultural Rights in International Law Contemporary Issues and Challenges. Oxford: Oxford University Press, 2014, 3–51.

Достъп до правосъдие за деца мигранти относно икономически, социални и културни права Учебни материали за достъпа до правосъдие на деца мигранти, Проект FAIR, април 2018, Международна комисия на юристите¹⁰.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Blau, J., Esparza, L. E. Human Rights. A Primer. (2nd ed.). London and New York: Routledge, Taylor&Francis Group, 2016, 160–183.

Economic, Social and Cultural Rights. Handbook for national human rights institutions. Professional Training Series, No.12. New York and Geneva: UN, 2005.

Неделева, П. Българските жени и правото им на образование. – В: Сборник доклади и статии от международната научна конференция „Правата на гражданите и тяхната защита“. С.: НБУ, 2018, 413–424.

С) Международно публично право

¹⁰ <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2018/06/Europe-FAIR-module-3-Training-modules-2018-BUL.pdf>

	Теми от областта на правата на човека при хоризонталното преподаване на международното публично право	
	English	Български
1	Universal system of protection of human rights. The UN Charter provisions	Универсална система за защита правата на човека. Разпоредби на Устава на ООН
2	International Bill of Human Rights	Международна харта за правата на човека
3	Regional systems of protection of human rights. European system of protection of human rights, Inter-American system of protection of human rights, African system of protection of human rights	Регионални системи за защита правата на човека. Европейска система, интерамериканска система, африканска система

1. ***Universal system of protection of human rights. The UN Charter provisions/ Универсална система за защита правата на човека. Разпоредби на Устава на ООН***

Required reading/Задължителна литература:

Устав на ООН

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Basic Facts about the United Nations, 42nd Edition, May 2017, 195–217.

Йочева, К. Система на ООН за спазване на правата на човека. Годишник 2014 на департамент „Право“, С.: НБУ, 2015, 78–85.

2. ***International Bill of Human Rights/ Международна харта за правата на човека***

Required reading/Задължителна литература:

Всеобща декларация за правата на човека

МПГПП и факултативни протоколи

МПИСКП и факултативен протокол

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Сборник от Научна конференция „Правата на човека – 70 години след приемането на Всеобщата декларация за правата на човека“. Състав. Малина Новкиришка-Стоянова и др. С.: УИ „Св. Кирил и Методий“, 2019.

Дружество за Обединените нации в България. Международна харта за правата на човека: Сборник. С.: Дружество за Обединените нации в България, 2007.

Джонсън, Г., Я. Симонидес. Всеобща декларация за правата на човека. С.: ЮНЕСКО, 1995.

3. Regional systems of protection of human rights. European system of protection of human rights, Inter-American system of protection of human rights, African system of protection of human rights/ Регионални системи за защита правата на човека. Европейска система, интерамериканска система, африканска система

Required reading/Задължителна литература:

Конвенция за защита правата на човека и основните свободи.

American Convention on Human Rights (Pact of San José).

Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social, and Cultural Rights (Protocol of San Salvador).

The African Charter on Human and People's Rights.

De Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary. 3rd edn, Cambridge University Press, 2020.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Ван Дайк, П., Х. ван Хууф, Европейската конвенция за правата на човека – теория и практика. С.: Изд. на фонд. „Български адвокати за правата на човека“, 2000.

Харис, Д. и др. Право на Европейската конвенция за правата на човека, прев. от англ. ез. Илияна Петрова, С.: Сиела, 2015.

Quiroga, C. M. The battle of human rights: Gross, systematic violations and the Inter-American system. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1988.

Umozurike, U. O. The African Charter on Human and Peoples' Rights, The Hague: M. Nijhoff Publishers, 1997.

Nmehielle, V. O. O., The African human rights system: Its laws, practice, and institutions, Hague: Martins Nijhoff, 2001.

D) Международно частно право

Теми от областта на правата на човека при хоризонталното преподаване на МЧП		
	English	Български
1	Respecting the fundamental rights and private international law. Method of recognition. International jurisdiction and the right of due process	Зачитане на основните права и международното частно право. Метод на признаване. Международна компетентност и право на справедлив процес
2	“Public policy” (Ordre Public) and human rights protection	„Обществен ред“ и защита на основните права
3	Matrimonial and family relationships and human rights protection – same sex marriages, surrogacy, adoption of children	Брачни и семейни отношения и закрила на основните права – еднополови бракове, сурогатно майчинство, осиновяване на деца

1. *Respecting the fundamental rights and private international law. Method of recognition.*

International jurisdiction and the right of due process/ Зачитане на основните права и международното частно право. Метод на признаване. Международна компетентност и право на справедлив процес

Required reading/Задължителна литература:

Натов, Н., Й. Зидарова, В. Пандов, Б. Мусева, С. Йордански, Я. Андреева, Д. Сърбинова, Т. Ценова, И. Кирчев, Международният договор – източник на международното частно право, (ред. проф. Н. Натов). Сиела, 2013.

Пандов, В. Признаване на чужди публични актове и метод на признаването, Търговско право 3/2012.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Hirschboeck, M. Conceptualizing the Relationship between International Human Rights Law and Private International Law, Harvard International Law Journal, Vol. 60, No. 1 (Winter 2019), 181–199¹¹.

Kiestra, L. The Impact of the European Convention on Human Rights on Private International Law. T.M.C. Asser Press, 2014.

¹¹ https://harvardilj.org/wp-content/uploads/sites/15/HILJ_601_5_Hirschboeck.pdf

2. ***“Public policy” (Ordre Public) and human rights protection/„Обществен ред“ и защита на основните права***

Required reading/Задължителна литература:

Зидарова, Й. Общественият ред и международното частно право, С., 1975.

Фровайн, Й. Европейската конвенция за правата на човека като обществен ред в Европа. С.: Бълг. сдружение за честни избори и граждански права, 1994.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Kosters, J. Public Policy in Private International Law, The Yale Law Journal, Vol. 29, No. 7 (May 1920), 745–766.

Akkerman, B. Public Policy (Ordre public): A comparative analysis of national, private international law, and EU Public Policy, European Property Law Journal, Vol. 8, No. 3, 2019, 260–300.

Oster, J. Public Policy and Human Rights, Journal of Private International Law, Vol. 11, No. 3 (September 2015), 542–567.

3. ***Matrimonial and family relationships and human rights protection – same sex marriages, surrogacy, adoption of children/ Брачни и семейни отношения и закрила на основните права – еднополови бракове, сурогатно майчинство, осиновяване на деца***

Required reading/Задължителна литература:

Международно частно право – част II (Семейни дела – международна компетентност, приложимо право и екзекватура). Съставител: Боряна Мусева, С.: Сиби, 2008.

Мусева, Б. Регламент „Рим III: регламент (ЕС) No. 1259/2010 относно осъществяването на засилено сътрудничество в областта на приложимото право към развод и законна раздяла: коментар. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2020.

Зидарова, Й. Новата уеднаквена уредба на закрилата на децата в международното частно право. – В: Трудове по международно право, т. 5, Българска асоциация по международно право, София, 2000 г.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Wautelet, P. Cross-Border Same Sex Relationships – Private International Law Aspects Legal Recognition of Same-Sex Relationships in Europe (Boele-Woelki/Fuchs), Intersentia 2012.

Bromfield, N, Rotabi, K. Global Surrogacy, Exploitation, Human Rights and International Private Law: A Pragmatic Stance and Policy Recommendations, Global Social Welfare, Vol.1, No. 3 (September 2014), 123–135.

Е) Право на ЕС

	Теми от областта на правата на човека при хоризонталното преподаване на право на ЕС	
	English	Български
1	Charter of Fundamental Rights of the European Union – place in the system of the sources of EU law, contents, comparison to ECHR	Харта на основните права на ЕС – място в системата на източниците, съдържание, сравнение с ЕКПЧ
2	Role of the EU Fundamental Rights Agency for raising public awareness for the protection of human rights in EU	Роля на Агенцията на ЕС за основните права за повишаване на обществената осведоменост за защитата на правата на човека в ЕС
3	Accession of the EU to the ECHR	Присъединяване на ЕС към ЕКПЧ

1. ***Charter of Fundamental Rights of the European Union – place in the system of the sources of EU law, contents, comparison to ECHR/ Харта на основните права на ЕС – място в системата на източниците, съдържание, сравнение с ЕКПЧ***

Required reading/Задължителна литература:

Харта на основните права на ЕС

Разяснения към Хартата на основните права на ЕС

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Семов, А. Права на гражданите на Европейския съюз – том 1: Правен режим на защитата на правата на човека в Европейския съюз. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2013

Йочева, К. Хартата на основните права на Европейския съюз в съдебната практика на Съда на ЕС (2009–2012 г.) в сборник доклади от Годишна научна конференция 2012 г. на ЮФ на УНСС „Европейското бъдеще на България. Правни аспекти“, УНСС, 2013 г., 89–98.

Семов, А. Права на гражданите на Европейския съюз – том 4: Приложимост на Хартата на основните права на ЕС. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2020.

Семов, А. Права на гражданите на Европейския съюз – том 5: Прилагане на Хартата на основните права на ЕС. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2021.

2. *Role of the EU Fundamental Rights Agency for raising public awareness for the protection of human rights in EU/ Роля на Агенцията на ЕС за основните права за повишаване на обществената осведоменост за защитата на правата на човека в ЕС*

Required reading/Задължителна литература:

Регламент (ЕО) № 168/2007 на Съвета от 15 февруари 2007 г. за създаване на Агенция на Европейския съюз за основните права

Byrne, R., H. Entzinger. Human Rights Law and Evidence-Based Policy: The Impact of the EU Fundamental Rights Agency, Routledge Research in Human Rights Law. Routledge: 2019.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Alston, P., O. De Schutter. Monitoring Fundamental Rights in the EU: The Contribution of the Fundamental Rights Agency. Essays in European Law. Hart Publishing, 2005.

Sokhi-Bulley, B. The Fundamental Rights Agency of the European Union: A New Panopticism, Human Rights Law Review, 2011, Vol.11, Issue 4, 683–706.

Мавров, М. Агенцията на Европейския съюз за основните права и нейната дейност в областта на здравеопазването. с. Труд, Пловдивско: Stovi, 2018.

FRA Programming document 2022–2024 and other strategic documents¹².

3. *Accession of the EU to the ECHR/ Присъединяване на ЕС към ЕКПЧ*

Required reading/Задължителна литература:

Становище 2/13 на Съда на ЕС (плenum) от 18 декември 2014 година, EU:C:2014:2454.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Съвместно съобщение на председателя на Европейския съд по правата на човека и на председателя на Съда на Европейския съюз след срещата между двете юрисдикции през м. януари 2011 г.¹³.

¹² <https://fra.europa.eu/en/about-fra/what-we-do>

¹³ https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2011-02/cedh_cjue_english.pdf

Документ за размисъл на Съда на Европейския съюз във връзка с някои аспекти на присъединяването на Европейския съюз към Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи¹⁴.

F) Административно право и процес

	Теми от областта на правата на човека при хоризонталното преподаване на административното право и процес	
	English	Български
1	The impact of the ECHR on the protection against discrimination in Bulgarian administrative justice	Въздействие на ЕКПЧ върху защита срещу дискриминация в българското административно правосъдие
2	The impact of the ECHR on the protection of property in administrative justice	Въздействие на ЕКПЧ върху защитата на собствеността и притежанията в административното правосъдие
3	The impact of the ECHR on the protection of persons during expulsion in the practice of administrative courts	Въздействие на ЕКПЧ върху защитата на лицата при експулсиране в практиката на административните съдилища

1. *The impact of the ECHR on the protection against discrimination in Bulgarian administrative justice*/ Въздействие на ЕКПЧ върху защита срещу дискриминация в българското административно правосъдие

Required reading/Задължителна литература:

Решение № 5668 от 9.06.2003 г. на ВАС по адм. д. № 2033/2003 г.

Решение № 1630 от 8.02.2017 г. на ВАС по адм. д. № 12978/2015 г., V о.

Решение № 2807 от 4.03.2009 г. на ВАС по адм. д. № 14722/2008 г.

Съд на ЕС, С-83/14, „ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация [голям състав], 2015.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

¹⁴ https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2010-05/convention_bg_2010-05-21_12-10-15_931.pdf

Наръчник по европейско право в областта на недискриминацията. Агенция на Европейския съюз за основните права и Съвет на Европа, 2020.

Илиева, М. Избрани стандарти на антидискриминационното право. С.: Сиби, 2009.

Административни съдилища и правото на ЕС, част III. С.: НИП, 2019, 11–89.

2. *The impact of the ECHR on the protection of property in administrative justice /*

Въздействие на ЕКПЧ върху защитата на собствеността и притежанията в административното правосъдие

Required reading/Задължителна литература:

Решение № 6 на КС от 15.07.2013 г. по к. д. № 5 от 2013 г.

Решение № 14 на КС от 15.10.2020 г. по к. д. № 2 от 2020 г.

Тълкувателно решение № 3 от 23.03.2015 г. на ВАС по т. д. № 6/2014 г., ОСС, I и II колегия.

Решение № 12531 от 24.09.2019 г. на ВАС по адм. д. № 11283/2018 г., II о.

Особено мнение на съдия Соня Янкулова по Определение № 2713 от 12.03.2015 на ВАС по адм. д. № 14782/2014 г., VII о.

Ръководство по член 1 от Протокол № 1 към Европейската конвенция за правата на човека. Защита на собствеността. Актуализирано на 31 август 2021 г.¹⁵.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Grgiæ, A., Z. Mataga, M. Longar and A. Vilfan. The Right to Property under the European Convention on Human Rights. Human Rights Handbooks No.10, Council of Europe, 2007¹⁶.

3. *Expulsion in the jurisprudence of ECtHR and the practice of Bulgarian administrative courts/ Експулсиране в практиката на ЕСПЧ и българските съдилища*

Required reading/Задължителна литература:

Решение от 17.12.1996 г по дело Ahmed срещу Австрия, ЕСПЧ, Жалба № 25964/94.

Решение от 26.07.2011 г. по дело М. и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 41416/08.

Решение от 1.06.2017 г. по дело Курилович срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 45158/09.

Решение от 11.10.2011 г. по дело Auad срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 46390/10.

¹⁵ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_1_Protocol_1_BUL.pdf

¹⁶ <https://rm.coe.int/168007ff55>

Решение № 17423 от 21.12.2013 г. на ВАС по адм. д. № 11095/2013 г., VII о.

Решение № 3264 от 11.03.2009 г. на ВАС по адм. д. № 12362/2008 г., V о.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Решение № 5338 от 15.04.2011 г. на ВАС по адм. д. № 2049/2011 г., VII о.

Решение № 1094 от 3.02.2016 г. на ВАС по адм. д. № 14684/2015 г., VII о.

Административни съдилища и правото на ЕС, част III. С.: НИП, 2019, с. 258.

G) Финансово и данъчно право

	Теми от областта на правата на човека при хоризонталното преподаване на финансово и данъчно право	
	English	Български
1	Impact of the protection of human rights in matters of a fiscal nature. Fundamental rights of taxpayers	Въздействие на защитата на човешките права при въпроси от данъчно естество. Основните права на данъкоплатците
2	Human rights and taxation	Правата на човека и данъчното облагане
3	Taxation in the context of the Charter of Fundamental Rights of the European Union	Данъчното облагане в контекста на Хартата на основните права на ЕС

1. ***Impact of the protection of human rights in matters of a fiscal nature. Fundamental rights of taxpayers/ Въздействие на защитата на човешките права при въпроси от данъчно естество. Основните права на данъкоплатците***

Required reading/ Задължителна литература:

Решение по дело C-492/13 „Траум“ ЕООД.

ECJ, decision 19.1.1982, case 8/81, Becker, in ECR 1982, p. 53.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Applying the Charter of Fundamental Rights of the European Union in law and policymaking at national level – Guidance¹⁷.

2. ***Human rights and taxation/ Правата на човека и данъчното облагане***

Required reading/ Задължителна литература

Решение C-543/14 *Ordre des barreaux francophones et germanophone* и др., EU:C:2016:605.

Решение от 22.01.2009 г. по дело „Булвес“ АД срещу България, ЕСПЧ, жалба № 3991/03.

Решение от 25.01.2011 г. по дело Стефан Назарев и други срещу България, ЕСПЧ, обединени жалби № 26553/05, № 25912/09, № 40107/09 и № 12509/10.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Maduro, M. P., Pistone, P. et al. *Human Rights and Taxation in Europe and the World*, IBFD, 2011.

3. ***Taxation in the context of the Charter of Fundamental Rights of the European Union/ Данъчното облагане в контекста на Хартата на основните права на ЕС***

Required reading/ Задължителна литература:

Решение *Gabrielle Defrenne* (C-149/77), EU:C:1978:130.

Решение *Erich Stauder* (C-29/69), EU:C:1969:57.

Решение *Internationale Handelsgesellschaft mbH* (C-11/70), EU:C:1970:114.

Решение *Liselotte Hauer* (C-44/79), EU:C:1979:290.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Lang, M., P. Pistone, J. Schuch, C. Staringer. *Introduction to European Tax Law on Direct Taxation*. 5th Edition Linde, 2018.

Marjaana, H. *EU Tax Law – Direct Taxation*. IBFD, 2017.

¹⁷ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-charter-guidance_en.pdf

Н) Наказателно право

	Теми от областта на правата на човека при хоризонталното преподаване на наказателно право	
	English	Български
1	Principles <i>nullum crimen sine lege</i> , <i>nulla poena sine lege</i> in the jurisprudence of EctHR	Принципите за законоустановеност на престъплението и наказанието в практиката на ЕСПЧ
2	Defamation in the jurisprudence of EctHR	Клевета в практиката на ЕСПЧ
3	Hate crimes and the international standards for protection of human rights	Престъпления от омраза и международните стандарти за защита на правата на човека

1. *Principles nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege in the jurisprudence of EctHR*

Принципите за законоустановеност на престъплението и наказанието в практиката на ЕСПЧ

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 589–600.

Решение от 8.06.1995 по дело Jamil срещу Франция, ЕСПЧ, Жалба №15917/89.

Решение от 22.11.1995 г. по дело S.W. срещу Обединеното кралство, ЕСПЧ, Жалба №20166/92.

Решение от 20.10.2015 по дело Vasiliauskas срещу Литва, ЕСПЧ, Жалба №3534/05.

Решение от 21.10.2013 по дело del Rio Prada срещу Испания, ЕСПЧ, Жалба № 42750/09.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Guide on Article 7 of the European Convention on Human Rights – No punishment without law: the principle that only the law can define a crime and prescribe a penalty, Updated on 31 December 2021¹⁸.

Timmerman, M. Legality in Europe: On the principle *nullum crimen, nulla poena sine lege* in EU law and under the ECHR. Intersentia, 2018.

¹⁸ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_7_ENG.pdf

Murphy, C, The Principle of Legality in Criminal Law Under the ECHR (November 16, 2009). European Human Rights Law Review, Vol. 2, p. 192, 2010.

Moise, A. The “Nullum Crimen, Nulla Poena Sine Lege” Principle and Foreseeability of the Criminal Law in the Jurisprudence of European Court of Human Rights. Scholars International Journal of Law, Crime and Justice, July, 2020; 3(7), 240–247.

2. Defamation in the jurisprudence of EctHR/ Клевета в практиката на ЕСПЧ

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О’Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 829–850.

Protection of reputation factsheet of ECHR¹⁹.

Решение от 29.02.2000 г. по дело Fuentes Bobo срещу Испания, ЕСПЧ, Жалба №39293/98.

Решение от 11.12.2003 г. по дело Янков срещу България, ЕСПЧ, Жалба №39084/97.

Решение от 31.07.2007 по дело Дюлдин и Кислов срещу Русия, ЕСПЧ, Жалба №25968/02.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Bychawska-Siniarska, Dominika. Protecting the Right to Freedom of Expression under the European Convention on Human Rights. Council of Europe, July 2017²⁰.

Пашкунова, Ц. Наказателна отговорност за клевета и правото на изразяване на мнение според Европейската конвенция за правата на човека. Съвременно право, 6/1998, 51–62.

Калпакчиев, К., Е. Ангелова, Е. Папазян. Обида и клевета в практиката на Софийския районен съд. С.: Сиби, 2005.

Велева, С. Проблеми в правоприлагането на обидата и клеветата в светлината на правото на защита срещу посегателство върху честта, достойнството и доброто име. Юридическо списание на НБУ, 1/2018, 63–79.

3. Hate crimes and the international standards for protection of human rights/

Престъпления от омраза и практиката на ЕСПЧ

Required reading/Задължителна литература:

¹⁹ https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Reputation_ENG.pdf

²⁰ <https://rm.coe.int/handbook-freedom-of-expression-eng/1680732814>

Наръчник по европейско право в областта на недискриминацията. Агенция на Европейския съюз за основните права и Съвет на Европа, 2020, 94–106.

Hate crime recording and data collection practice across the EU, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018²¹.

Становище ОССЕ/СДИПЧ относно определени разпоредби на Наказателния кодекс на България, отнасящи се до престъпления мотивирани от предразсъдъци, „реч на омразата“ и дискриминация, 2018²².

Петрова, Ц. Престъпления от омраза – понятие, действителност и перспективи. – В: Защита от дискриминация в България и Европа: сборник доклади от научна конференция, София: 10 декември 2015, 208–231.

Митрева, П. Наказателноправна защита от дискриминация – проблеми и тенденции. – В: Защита от дискриминация в България и Европа: сборник доклади от научна конференция, София: 10 декември 2015, 232–251.

Решение от 20.10.2015 по дело Balázs срещу Унгария, ЕСПЧ, Жалба №15529/12.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Динкова, Л. Престъпления от омраза: механизми за нормализация на социално обусловената омраза. С.: Авангард Прима, 2019

Unmasking bias motives in crimes: selected cases of the European Court of Human Rights. FRA – European Union Agency for Fundamental Rights. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018²³.

I) Наказателно-процесуално право

	Теми от областта на правата на човека в хоризонталното преподаване на наказателния процес:	
	English	Български
1	Violations of the right to be presumed innocent in the jurisprudence of ECtHR	Нарушения на презумпцията за невиновност в практиката на ЕСПЧ
2	Guarantees for the rights of the defense in the jurisprudence of ECtHR	Гаранции за правото на защита в наказателния процес в практиката на ЕСПЧ

²¹ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-hate-crime-recording_en.pdf

²² https://www.legislationline.org/download/id/7925/file/320_HCRIM_BGR_17Apr2018_bg.pdf

²³ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-unmasking-bias-motives-paper_en.pdf

3	Lawful detention in the jurisprudence of ECtHR	Законно задържане в практиката на ЕСПЧ
---	--	--

1. *Violations of the right to be presumed innocent in the jurisprudence of ECtHR/*

Нарушения на презумпцията за невиновност в практиката на ЕСПЧ

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 547–557.

Ръководство по член 6 от Конвенцията – Право на справедлив съдебен процес (наказателно-правен аспект), актуализирано към 21.12.2021 г.²⁴, 95–107.

Решение от 30.06.2016 г. по дело Петров и Иванова срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 45773/10.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Решение от 7.08.1996 г. по дело *Alenet de Ribemont* срещу Франция, ЕСПЧ, Жалба № 15175/89.

Решение от 30.06.2009 г. по дело *Viorel Burzo* срещу Румъния, ЕСПЧ, Жалби № 75109/01, №12639/02.

Решение от 28.06.2011 г. по дело *Lizaso Azconobieta* срещу Испания, ЕСПЧ, Жалба № 28834/08.

2. *Guarantees for the rights of the defense in the jurisprudence of ECtHR/ Гаранции за правото на защита в наказателния процес в практиката на ЕСПЧ*

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 558–587.

Цонков, И. Теория и практика на съдебното производство по наказателни дела (състезателността в светлината на ЕКПЧ). С.: Сиела, 2014, 551 с.

Ръководство по член 6 от Конвенцията – Право на справедлив съдебен процес (наказателно-правен аспект), актуализирано към 21.12.2021 г.²⁵, 45–94.

Решение от 15.10.2013 по дело *Гуцанови* срещу България, ЕСПЧ, Жалба №34529/10.

²⁴ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_BUL.pdf

²⁵ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_BUL.pdf

Решение от 18.12.2018 г. по дело Муртазалиева срещу Русия, ЕСПЧ, Жалба № 36658/05.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Наръчник по европейско право в областта на достъпа до правосъдие. Агенция на Европейския съюз за основните права и Съвет на Европа, 2015, Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз, 2016, 83–127²⁶.

Решение № 340 от 1.07.2010 г. на ВКС по н. д. № 271/2010 г., I н. о., НК.

Решение № 112 от 27.07.2015 г. на ВКС по н. д. № 2024/2014 г., III н. о., НК.

3. *Lawful detention in the jurisprudence of ECtHR/ Законно задържане в практиката на ЕСПЧ*

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, с. 348, 351–357.

Прилагане на полицейски правомощия при спазване правата на човека – добри практики. Авторски колектив. Академия на МВР – София, Полицейска академия Саватан. С., 2015.

Защита на човешките права и развитие на знания и умения на полицейски служители за работа в мултиетническа среда. Авторски колектив (наръчник). Академия на МВР, С., 2014.

Ръководство по член 18 от Конвенцията – Обхват на допустимите ограничения на правата, актуализирано към 31.08.2018 г.²⁷

Police arrest and assistance of a lawyer factsheet of ECHR²⁸.

Secret detention sites fact sheet of ECHR²⁹.

Решение от 7.02.2008 г. по дело Костадинов срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 55712/00.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

UN training materials online: Chapter 5 Human Rights and Arrest, Pre-trial Detention and Administrative Detention³⁰.

²⁶ https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_BUL.pdf

²⁷ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_18_BUL.pdf

²⁸ https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Police_arrest_ENG.pdf

²⁹ https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Secret_detention_ENG.PDF

³⁰ <https://www.un.org/ruleoflaw/files/training9chapter5en.pdf>

Ж) Гражданско право (обща част)

	Теми от областта на правата на човека в хоризонталното преподаване на гражданското право (обща част)	
	English	Български
1	Incapacity and limited legal capacity of persons in the jurisprudence of ECtHR. International standards for human rights protection of the incapacitated persons and of the persons with limited legal capacity	Недееспособност и ограничена дееспособност на лицата в практиката на ЕСПЧ. Международни стандарти за защита на основните права на недееспособните лица и на ограничено дееспособните лица
2	Civil registration in Bulgaria and the gender reassignment in the context of the right to privacy under the ECHR	Гражданската регистрация в България и смяната на пола в контекста на правото на личен живот по ЕКПЧ
3	Registration of marriage and the civil status records in Bulgaria in the jurisprudence of ECtHR	Регистрация на брака и актовете за гражданско в България в практиката на ЕСПЧ

1. Incapacity and limited legal capacity of persons in the jurisprudence of ECtHR.

International standards for human rights protection of the incapacitated persons and of the persons with limited legal capacity/ Недееспособност и ограничена дееспособност на лицата в практиката на ЕСПЧ. Международни стандарти за защита на основните права на недееспособните лица и на ограничено дееспособните лица

Required reading/Задължителна литература:

Решение от 17.01.2012 г. по дело Станев срещу България, ЕСПЧ, Голяма камера, Жалба №3 6760/06.

Решение от 15.02.2022 г. по дело Анатолий Маринов срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 26081/17

Тодорова, В. Българската дискусия за запрещението между решението на Конституционния съд и Законопроекта за физическите лица и мерките за подкрепа, Правна мисъл, 2/2015, 90–121.

Георгиева, Р. Нова регламентация на режима за поставяне под запрещение: необходимост от законодателни промени в режима на дееспособността в светлината на решение № 12 от 2014 г. на КС и рисковете за лицата с психични увреждания и обществото по проектозакона за физически лица и мерките за подкрепа, Общество и право, 7/2015, 31–42.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems. FRA – European Union Agency for Fundamental Rights. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013³¹.

2. Civil registration in Bulgaria and the gender reassignment in the context of the right to privacy under the ECHR/ Гражданската регистрация в България и смяната на пола в контекста на правото на личен живот по ЕКПЧ

Required reading/Задължителна литература:

Решение от 9.07.2020 г. по дело Я.Т. срещу България, ЕСПЧ, Жалба №3 41701/16.

Решение № 15 от 26.10.2021 г. на КС по к. д. № 6/2021 г.

Решение № 205 от 5.01.2017 г. на ВКС по гр. д. № 2180/2016 г., III г. о., ГК.

Решение № 285 от 5.07.2019 г. на ВКС по гр. д. № 1417/2018 г., IV г. о., ГК.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Петров, В. Допустимо ли е и при какви предпоставки съдът да допусне по реда на Закона за гражданската регистрация промяна на данните в съставените актове за гражданско състояние на молител, който твърди, че е транссексуален? Предизвикай правото, 20 декември 2020³².

Cannoot, P. The pathologisation of trans persons in the ECtHR's case-law on legal gender recognition, Netherlands Quarterly of Human Rights 2019, Vol. 37(1) 14–35³³.

3. Registration of marriage and the civil status records in Bulgaria in the jurisprudence of ECtHR/ Брак на еднородна двойка и актовете за гражданско състояние в България в контекста на практиката на ЕСПЧ и на СЕС

³¹ <https://fra.europa.eu/sites/default/files/legal-capacity-intellectual-disabilities-mental-health-problems.pdf>

³² <https://www.challengingthelaw.com/biopravo/stanovishte-smiana-na-pola/>

³³ <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0924051918820984>

Required reading/Задължителна литература:

Решение на Съда (голям състав) от 14 декември 2021 г., В.М.А. срещу Столична община, район „Панчарево“, С-490/20, EU:C:2021:1008³⁴.

Решение № 17003 от 12.12.2019 г. на ВАС по адм. д. № 4245/2018 г., III о.

Решение № 7582 от 15.06.2017 г. на ВАС по адм. д. № 7370/2016 г., III о.

Решение № 6269 от 18.05.2017 г. на ВАС по адм. д. № 6474/2016 г., III о.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Наръчник по европейско право в областта на правата на детето. Агенция на Европейския съюз за основните права и Съвет на Европа, 2015, Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз, 2016³⁵.

К) Семейно право

	Теми от областта на правата на човека при хоризонталното преподаване на семейното право	
	English	Български
1	The right to respect personal and family life in Bulgarian family law	Правото на зачитане на личния и семейния живот в българското семейно право
2	The right to marry in Bulgarian family law	Правото на сключване на брак в българското семейно право
3	Children's human rights	Човешките права на децата

1. *The right to respect personal and family life in Bulgarian family law/ Правото на зачитане на личния и семейния живот в българското семейно право*

Required reading/Задължителна литература:

Решение от 5.04.2018 г. по дело Докторов срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 15074/08.

Решение от 8.12.2016 г. по дело Л.Д. и П.К. срещу България, ЕСПЧ, Жалби № № 7949/11 и № 45522/13.

Решение от 1.02.2022 г. по дело Павлови срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 72059/16.

Решение от 16.11.2021 г. по дело Кязим срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 39356/17.

³⁴https://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?docid=251201&text=&dir=&doclang=BG&part=1&occ=fir&st&mode=lst&pageIndex=0&cid=3803256

³⁵ https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_BUL.pdf

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Ненова, Л. Семейно право. Том 1. С., 2010.

Ненова, Л. Семейно право. Том 2. С., 2010.

Цанкова, Ц., М. Марков. А. Станева. В. Тодорова. В. Петров. Е. Балева. Б. Дечева. В. Мичева. Семейен кодекс. Приложен коментар. С.: Труд и право, 2015.

Марков, М. Семейно и наследствено право. С., 2014.

2. *The right to marry in Bulgarian family law/ Правото на сключване на брак в българското семейно право*

Required reading/Задължителна литература:

Решение № 17003 от 12.12.2019 г. по адм. д. № 4245/2018 г., III отд. на ВАС.

Решение № 12113 от 10.10.2018 г. по адм. д. № 5381/2017 г., V отд. на ВАС.

Решение № 4326 от 1.07.2021 г. по адм. д. № 2216/2021 Г. на Административен съд – София-град.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

(сб.) Семейните отношения в променящия се свят. С.: Сиби, 2014.

Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Тодорова, В. Петров, Е. Балева, Б. Дечева. В. Мичева. Семейен кодекс. Приложен коментар. С.: Труд и право, 2015.

Марков, М. Семейно и наследствено право. С., 2014.

3. *Children's human rights/ Човешките права на децата*

Required reading/Задължителна литература:

Решение № 11 от 4 октомври 2016 г. по конституционно дело № 7 от 2016 г.

Тълкувателно решение № 2 от 5.02.2015 г. по тълк. д. № 2/2014 г., ОСГК на ВКС.

Решение № 117 от 21.05.2019 г. по гр. д. № 4723/2018 г., Г. К., IV г. о. на ВКС.

Решение № 60195 от 1.11.2021 г. по гр. д. № 3816/2020 г., Г. К., III г. о. на ВКС.

Ходжкин, Р., Нюъл, П. Ръководство по прилагане на Конвенцията за правата на детето. Основно преработено издание. УНИЦЕФ, 2002.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Петкова, Ц. Тридесет години от приемането на Конвенцията за правата на детето: Предизвикателства и перспективи: Сборник доклади от международна научна конференция, 10 декември 2019 г., НБУ. С.: НБУ, 2021.

Ariès, P. Centuries of Childhood; a Social History of Family Life. New York: Knopf, 1962.

Cantwell, N. Words that speak volumes. In: Zermatten & A. Panayotidis (Eds.), 18 Candles. The Convention on the Rights of the Child Reaches Majority. Geneva: Institut international des droits de l'enfant, 2007.

Doek, J. E. The CRC general principles. In J. Zermatten & A. Panayotidis (Eds.), 18 candles. The convention on the rights of the child reaches majority (31–38). Sion: Institut international des droits de l'enfant (IDE). Link to this publication on the website of the Committee, 2007.

Championing Children's Rights. A global study of independent human rights institutions for children – summary report. UNICEF, 2012.

Clacherty, G., & Associates Report on children's rights: "They should listen to our side of the story". Community Law Centre: University of Western Cape, 2001.

L) Облигационно право

Теми в областта на правата на човека при хоризонталното преподаване на облигационно право		
	English	Български
1	The impact of the ECHR on the protection of personality rights in tort law	Влиянието на ЕКПЧ върху защитата правата на личността в деликтното право
2	The impact of the ECHR on the concept of non-pecuniary damage in tort law	Влиянието на ЕКПЧ върху защитата правата на личността и понятието за неимуществени вреди в деликтното право
3	The impact of the ECHR on the state and municipal liability for damages	Влиянието на ЕКПЧ върху отговорността на държавата и общините за вреди
4.	The Bulgarian tort law as an effective remedy for the violations of rights under the ECHR	Българското деликтно право като ефективно средство за защита срещу нарушения на правата по ЕКПЧ

1. ***The impact of the ECHR on the protection of personality rights in tort law/ Влиянието на ЕКПЧ върху защитата правата на личността в деликтното право***

Required reading/Задължителна литература:

Решение № 153 от 24.06.2016 г. на ВКС по гр. д. № 719/2016 г., I г. о.

Решение № 4091 от 3.04.2017 г. ВАС по адм. дело №1785/2016 г., III о.

Решение № 205 от 5.01.2017 г. на ВКС по гр. д. № 2180/2016 г., III г. о.

Решение № 16 от 30.05.2017 г. на ВКС по гр. д. № 2316/2016 г., IV г. о.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Dawn, O., J. Fedtke (eds.). Human Rights and the Private Sphere: A Comparative Study.

London, Routledge-Cavendish, 2007, Chapter 14, 427–464.

Youngs, R. English, French & German comparative law. Third edition. Imprint Abingdon, Oxon; New York, N.Y.: Routledge, 2014, 240–268, 441–455.

Van der Sloot, B. Privacy as Personality Right: Why the ECtHR's Focus on Ulterior Interests Might Prove Indispensable in the Age of "Big Data". Utrecht Journal of International and European Law, 31(80), 2015, 25–50.

Цонева, С. Правото на личен живот и неговите нарушения в деликтното право, Сборник доклади и статии от международната научна конференция „Правата на гражданите и тяхната защита“, С.: НБУ, 2018.

Цонева, С. Хоризонтално действие на основните права на човека в отношенията между частноправни субекти, Сборник от научна конференция „Правата на човека – 70 години след приемането на Всеобщата декларация за правата на човека“, С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2019³⁶.

2. ***The impact of the ECHR on the concept of non-pecuniary damage in tort law/ Влиянието на ЕКПЧ върху защитата правата на личността и понятието за неимууществени вреди в деликтното право***

Required reading/Задължителна литература:

Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража (чл. 284).

³⁶ <http://www.sadebnopravo.bg/biblioteka/2020/3/4/->

дело „Йовчев срещу България“ (Жалба № 41211/98), „Шахънов срещу България“ (Жалба № 16391/05), „Нешков и други срещу България“ (Жалба № 36925/10).

Решение по адм.д. №14792/2011г. на ВАС.

Решение № 228 от 11.01.2016 г. на ВАС по адм.д. № 6664/2014 г., III о.

Решение № 427 от 16.06.2010 г. на ВКС по гр. д. № 273/2009 г., III г. о., ГК.

Решение № 457 от 25.06.2010 г. на ВКС по гр. д. № 1506/2009 г., IV г. о., ГК.

Решение № 187 от 4.02.2014 г. на САС по в. гр. д. №3859/2013 г.

Решение № 110 от 25.05.2017 г. по гр.д. № 2808/2016 г., Г. К., IV г. о. на ВКС.

European Court of Human Rights, Case of Comingersoll s.a. v. Portugal (Judgment) Application no. 35382/97.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Fikfak, V. Non-pecuniary damages before the European Court of Human Rights: Forget the victim; it's all about the state, Leiden Journal of International Law, Volume 33, Issue 2, June 2020, 335–369.

3. ***The impact of the ECHR on the state and municipal liability for damages/ Влиянието на ЕКПЧ върху отговорността на държавата и общините за вреди***

Required reading/Задължителна литература:

Ангелов, Н., Бончева, К., Илиев, Б., Славова, М. Проблеми на съдебната практика на производството по Закона за отговорността на държавата и общините за вреди от дейност на правозащитните органи и на органите на съдебната власт. Основания за искове. Анализ на съдебната практика. Ръководство, НИП, 2015.

ТР № 3/2004 г. на ОСГК на ВКС.

Марков, М. Преглед на по-новата съдебна практика по чл. 1 от Закона за отговорността на държавата и общините за вреди за периода 2011-2016 г., Търговско право, 2/2016.

Еленков, А. Въпроси на отговорността на държавата и общините за вреди, причинени на граждани и юридически лица от незаконосъобразна административна дейност (материалноправни аспекти). Сп. Търговско и конкурентно право, 1/2010, (притурка).

Тълкувателно постановление № 2/2014 г. от 19.05.15 г.

Определение №172/ 29.02.2012 г. по ч. гр. д. №741/2011 г., IV г. о.

Решение № 465/20.12.2011 г. по гр.д. № 1794/2010 г., IV г. о., ВКС.

Решение №973/23.02.2010 г. по гр.д. №4462/2008 г., IV г. о., ВКС; Решение № 324 от 28.07.2011 г. на ВКС по гр. д. № 924/2010 г., IV г. о., ГК.

Определение № 27 от 30.04.2015 г. на ВАС по адм. д. № 33/2015 г., 5-членен с-в.

Решение № 219 от 1.07.1998 г. на ВКС по гр. д. № 26/98 г., 5-членен с-в; Определение № 52 от 27.03.2008 г. на ВАС по адм. д. № 51/2008 г.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Bois, F. Human rights and the tort liability of public authorities, 2011³⁷.

Raymond Youngs, English, French & German comparative law. Third edition. Imprint Abingdon, Oxon; New York, N.Y.: Routledge, 2014, 460–467.

4. *The Bulgarian tort law as an effective remedy for the violations of rights under the ECHR /*
Българското деликтно право като ефективно средство за защита срещу нарушения на правата по ЕКПЧ

Required reading/Задължителна литература:

Дело Гуцанов срещу България (§ 96, 97, 126 и 141) Жалба No 34529/10.

Решение № 1402 от 06.03.2009 г. по гр. д. № 4081/2007 г., г. г., II г. о. ВКС.

Тълкувателно решение № 1 от 4.02.2013 г. по тълк. д. № 2/2012 Г., ОСНК на ВКС.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Report on the Effectiveness of National Remedies in respect of Excessive Length of Proceedings, Adopted by the Venice Commission at its 69th Plenary Session (Venice, 15–16 December 2006)³⁸.

М) Вещно право

Теми в областта на правата на човека при хоризонталното преподаване на вещно право		
	English	Български
1	Protection of the peaceful enjoyment of possessions under the ECHR – principle of lawfulness, public	Защита на мирното ползване на собствеността по ЕКПЧ – принцип на законосъобразност,

³⁷ https://www2.le.ac.uk/departments/law/people/documents/Du-Bois-Human-Rights-and-the-Tort-Liability-of-Public-Authorities.pdf/at_download/file

³⁸ [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2006\)036rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2006)036rev-e)

	interest, proportionality, fair balance, legitimate aim	обществен интерес, пропорционалност, справедлив баланс, легитимна цел
2	Protection under the ECHR in case of deprivation of property	Защита по ЕКПЧ при лишаване от собственост
3	Protection under the ECHR in case of control of use of property	Защита по ЕКПЧ при контрол върху ползването на собствеността

1. Protection of the peaceful enjoyment of possessions under the ECHR – principle of lawfulness, public interest, proportionality, fair balance, legitimate aim/ Защита на мирното ползване на собствеността по ЕКПЧ – принцип на законосъобразност, обществен интерес, пропорционалност, справедлив баланс, легитимна цел

Required reading/Задължителна литература:

Решение от 15.01.2009 г. по дело Копринарови срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 57176/00.

Решение от 2.07.2009 г. по дело Цонкови срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 27213/04.

Решение от 2.09.2010 г. по дело Георгиева и Мукарева срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 3413/05.

Решение от 26.06.2012 г. по дело Дечева и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 43071/06.

Решение от 6.11.2012 г. по дело Явашев и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 41661/05.

Решение от 17.02.2015 г. по дело Попов и Чонин срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 36094/08.

Решение от 21.07.2016 г. по дело Димитрови срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 12655/09.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Ръководство по член 1 от Протокол № 1 към Европейската конвенция за правата на човека. Защита на собствеността. Актуализирано на 31 август 2021 г.³⁹.

2. Protection under the ECHR in case of deprivation of property/ Защита по ЕКПЧ при лишаване от собственост

³⁹ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_1_Protocol_1_BUL.pdf

Required reading/Задължителна литература:

Решение от 2.07.2009 г. по дело Кирова и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 31836/04.

Решение от 26.11.2009 г. по дело Найденов срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 17353/03.

Решение от 16.07.2013 г. по дело Хаджигеоргиеви срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 41064/05.

Решение от 2.06.2015 г. по дело Недялков и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 44103/05.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Ръководство по член 1 от Протокол № 1 към Европейската конвенция за правата на човека. Защита на собствеността. Актуализирано на 31 август 2021 г.

3. *Protection under the ECHR in case of control of use of property/ Защита по ЕКПЧ при контрол върху ползването на собствеността*

Required reading/Задължителна литература:

Решение от 3.07.2012 г. по дело Ташев срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 41816/04.

Решение от 4.03.2014 г. по дело „Микроинтелект“ ООД срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 34129/03.

Решение от 13.10.2015 г. по дело Ünsper Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 3503/08.

Решение от 21.04.2016 г. по дело Иванова и Черкезов срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 46577/15.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Ръководство по член 1 от Протокол № 1 към Европейската конвенция за правата на човека. Защита на собствеността. Актуализирано на 31 август 2021 г.

N) Търговско право

	Теми в областта на правата на човека при хоризонталното преподаване на търговско право	
	English	Български

1	Protection of shareholders under the ECHR	Защита на акционерите по ЕКПЧ
2	Protection under the ECHR of companies in case of measures taken against the company	Защита по ЕКПЧ на търговското дружество при действия, предприети срещу дружеството
3	Liability of third parties for the company's obligations and protection of the company's managers under the ECHR	Отговорност по ЕКПЧ на трети лица за задължения на дружеството и защита на управителите на дружеството

1. *Protection of shareholders under the ECHR/Защита на акционерите по ЕКПЧ*

Required reading/Задължителна литература:

Решение от 7.07.2020 г. по дело Albert и др. срещу Унгария, ЕСПЧ, Жалба № 5294/14.

Решение от 24.10.1995 г. по дело Agrotexim и др. срещу Гърция, ЕСПЧ, Жалба № 14807/89.

Решение по недопустимост от 18.09.2007 по дело Бакалов и др. срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 55796/00.

Решение от 20.09.2011 г. по дело „Шести май инженеринг“ ООД и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 17854/04.

Решение от 11.10.2007 г. по дело „Глас Надежда“ ЕООД и Анатоли Еленков срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 14134/02.

Решение по недопустимост от 1.04.2004 г. по дело „Камберов ММ5“ АД срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 50357/99.

Решение от 2.06.2016 г. по дело „Международна банка за търговия и развитие“ АД и др. срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 7031/05.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Research report: Article 1 of Protocol No. 1 – Victim status of company shareholders in relation to measures affecting their companies or their share (coe.int)⁴⁰.

2. *Protection under the ECHR of companies in case of measures taken against the company/*

Защита по ЕКПЧ на търговското дружество при действия, предприети срещу дружеството

⁴⁰ https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_victim_status_company_shareholders_ENG.PDF

Required reading/Задължителна литература:

Решение от 24.11.2005 г. по дело Капитал Банк АД срещу България, ЕСПЧ, Жалба 49429/99.

Решение от 2.06.2016 г. по дело Международна банка за търговия и развитие АД срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 7031/05.

Решение от 5.06.2012 г. по дело Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd срещу Полша, ЕСПЧ, Жалба № 51728/99.

Решение от 16.04.2002 г. по дело Société Colas Est и други срещу Франция, ЕСПЧ, Жалба № 37971/97.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Ръководство по член 1 от Протокол № 1 към Европейската конвенция за правата на човека. Защита на собствеността. Актуализирано на 31 август 2021 г.⁴¹.

3. *Liability of third parties for the company's obligations and protection of the company's managers under the ECHR/ Отговорност по ЕКПЧ на трети лица за задължения на дружеството и защита на управителите на дружеството*

Required reading/Задължителна литература:

Решение от 2.06.2016 г. по дело Международна банка за търговия и развитие АД срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 7031/05.

Решение от 25.07.2013 г. по дело Ходорковский и Лебедев срещу Русия, ЕСПЧ, Жалби №11082/06 и №13772/05.

Решение от 16.07.2014 г. по дело Ališić и др. срещу Босна и Херцеговина, Хърватска, Сърбия, Словения и бивша югославска република Македония, ЕСПЧ (Голяма камера), Жалба № 60642/08.

Решение от 11.12.2018 г. по дело Lekić срещу Словения, ЕСПЧ, Жалба № 36480/07.

Решение от 26.03.2009 г. по дело Valentin срещу Дания, ЕСПЧ, Жалба № 26461/06.

Решение от 16.03.2021 г. по дело Karahasanoğlu срещу Турция, ЕСПЧ, Жалба № 21392/08.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

⁴¹ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_1_Protocol_1_BUL.pdf

Research report: Article 1 of Protocol No. 1 - Victim status of company shareholders in relation to measures affecting their companies or their share (coe.int.).

- Хоризонтално преподаване в избираемите курсове (примери):

О) Информационно право

	Теми от областта на правата на човека при хоризонталното преподаване на информационно право	
	English	Български
1	The impact of the ECHR on the regulation of the digital space: the right to privacy and data protection. The Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (CETS No. 108)	Влиянието на ЕКПЧ върху регулирането на дигиталното пространство: правото на зачитане на личния живот и защитата на личните данни. Конвенция 108 за защита на лицата при автоматизираната обработка на лични данни (CETS No. 108)
2	The impact of the ECHR on the concept and regulation of data protection and data retention in EU. Comparison with to right to informational privacy in the United States	Влиянието на ЕКПЧ върху понятието и регулирането на защита на личните данни и запазването на данните в ЕС. Сравнение с правото на информационна лична неприкосновеност в САЩ
3	The impact of the ECHR on the regulation of the freedom of speech in the digital space. Comparison between regulatory regimes in Europe and the United States	Влияние на ЕКПЧ върху регулирането на свободата на словото в дигиталното пространство. Сравнение между регулаторните режими в Европа и САЩ

1. ***The impact of the ECHR on the regulation of the digital space: the right to privacy and data protection. The Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (CETS No. 108) / Влиянието на ЕКПЧ върху регулирането на дигиталното пространство: правото на зачитане на личния живот и защитата на личните данни. Конвенция 108 за защита на лицата при автоматизираната обработка на лични данни (CETS No. 108)***

Required reading/Задължителна литература:

Council of Europe/European Court of Human Rights (2021) Guide to the Case-Law of the European Court of Human Rights: Right to respect for private and family life, home and correspondence.

Council of Europe/European Court of Human Rights (2021) Guide to the Case-Law of the European Court of Human Rights: Data protection.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

De Hert, & Papakonstantinou, V. The Council of Europe Data Protection Convention reform: Analysis of the new text and critical comment on its global ambition. The Computer Law and Security Report, 30(6), 2014, 633–642.

Tinière, R. Article 8 – Le droit à la protection des données à caractère personnel. In: Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne – Commentaire article par article. Bruylant, 2019, 185–204.

Reidenberg, J. Lex Informatica: the formulation of information policy rules through technology. Texas Law Review, 1998, 76(3), 553–553.

Топчийска, Д. Етика, право и технологии в контекста на защитата на личната неприкосновеност и личните данни в ЕС. Възможности за международно предаване на данни извън Евросъюза – част 1, сп. Общество и право, кн. 5/2018, 3-12 и част 2, сп. Общество и право, кн. 6/2018, 3-20.

2. ***The impact of the ECHR on the concept and regulation of data protection and data retention in EU. Comparison with to right to informational privacy in the United States / Влиянието на ЕКПЧ върху понятието и регулирането на защита на личните данни и запазването на данните в ЕС. Сравнение с правото на информационна лична неприкосновеност в САЩ***

Required reading/Задължителна литература:

Решение на КС № 2 от 12 март 2015 г., конституционно дело № 8/2014 г. (Обн., ДВ, бр. 23 от 27.03.2015 г.)

Решение на КС № 15 от 17 ноември 2020 г., конституционно дело № 8/2014 г. (Обн. ДВ, бр. 101 от 27.11.2020 г.)

Dhont, J and Pérez Asinari, M. V. New Physics and the law: a comparative approach to the EU and US privacy and data protection regulation: looking for adequate protection. In : L'utilisation de la méthode comparative en droit européen = Usage of methodology in European Law. Presses universitaires de Namur, Namur, 2003, 67–97.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Van Alsenoy, B. Data Protection Law in the EU: Roles, Responsibilities and Liability. KU Leuven Centre for IT & IP Law Series, 2019.

Solove, D. and Schwartz, P. Privacy Law Fundamentals. International Association of Privacy Professionals, 2011.

Glendon, M. A., Carozza, P. G. and Picker, C. B. Comparative Legal Traditions. Text, Materials and Cases on Western Law, 4th Edition. West Academic Publishing, 2014.

Bellia, P. Cyberlaw: problems of policy and jurisprudence in the information age. St. Paul, MN: West Academic Publishing, 2018.

Топчийска, Д. Защитата на личната неприкосновеност в условията на пандемията от COVID-19, Law Journal of NBU (Електронно юридическо списание на НБУ), бр. 2 от 2020 г., ISSN (online) 1314–5797, 63–74.

3. ***The impact of the ECHR on the regulation of the freedom of speech in the digital space. Comparison between regulatory regimes in Europe and the United States / Влияние на ЕКПЧ върху регулирането на свободата на словото в дигиталното пространство. Сравнение между регулаторните режими в Европа и САЩ***

Required reading/Задължителна литература:

Решение от 16 юни 2015 г. по дело Delfi AS срещу Естония, ЕСПЧ, Жалба № 64569/09

Решение от 12 октомври 2017 по дело Tamiz срещу Великобритания, ЕСПЧ, Жалба № 3877/14

Council of Europe/European Court of Human Rights (2021) Guide to the Case-Law of the European Court of Human Rights: Freedom of expression

Решение № 8 от 15.11.2019 г. на КС по к. д. № 4/2019 г. (Обн., ДВ, бр. 93 от 26.11.2019 г.)

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Glendon, M. A., Carozza, P. G. and Picker, C. B. Comparative Legal Traditions. Text, Materials and Cases on Western Law, 4th Edition. West Academic Publishing, 2014.

Bellia, P. Cyberlaw: problems of policy and jurisprudence in the information age. St. Paul, MN: West Academic Publishing, 2018.

Tarleton, G. Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions that Shape Social Media. Yale University Press, 2021.

Огнянова, Н., Няма да има Министерство на истината в ЕС в: Дезинформацията: новите предизвикателства“. Изд. СУ Св. Климент Охридски, 2021 (Международна научна конференция - октомври 2021)=

Топчийска, Д., Обработването на лични данни за журналистически цели, сп. Общество и право, кн. 2/2019, 22–42=

Р) Медицинско право

Теми в областта на правата на човека при хоризонталното преподаване на медицинско право		
	English	Bulgarian
1	Prisoner's health related rights in the jurisprudence of ECtHR	Правата на затворниците, свързани с тяхното здраве, в практиката на ЕСПЧ
2	Reproductive rights under ECHR	Репродуктивни права по ЕКПЧ
3	End of life and the ECHR	Край на живота и ЕКПЧ

1. *Prisoner's health related rights in the jurisprudence of ECtHR*/ Правата на затворниците, свързани с тяхното здраве, в практиката на ЕСПЧ

Required reading/Задължителна литература:

Решение от 26.10.2000 г. по дело Kudla срещу Полша, ЕСПЧ, жалба № 30210/96.

Решение от 14.11.2002 г. по дело Mouisel срещу Франция, ЕСПЧ, жалба № 67263/01.

Решение от 10.11.2005 г. по дело Yildiz срещу Турция, ЕСПЧ, жалба № 22913/04.

Решение от 2.11.2006 г. по дело Serifis срещу Гърция, ЕСПЧ, жалба № 27695/03.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Thematic report. Health-related issues in the case-law of the European Court of Human Rights, Council of Europe/European court of human rights, 2015, 13-20⁴².

⁴² https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_health_ENG.pdf

Guide on the case law of the European Convention on Human Rights. Prisoners. Updated on 31 December 2021⁴³.

2. Reproductive rights under ECHR/ Репродуктивни права по ЕКПЧ

Required reading/Задължителна литература:

Решение от 20.03.2007 г. по дело Tysi c срещу Полша, ЕСПЧ, жалба № 5410/03.

Решение от 4.12.2007 г. по дело Dickson срещу Обединеното кралство, ЕСПЧ (Голяма камера), жалба № 44362/04.

Решение от 16.12.2010 г. по дело A, B и C. срещу Ирландия, ЕСПЧ (Голяма камера), жалба № 25579/05.

Решение от 30.10.2012 г. по дело P и S срещу Полша, ЕСПЧ, жалба № 57375/08.

Решение от 14.12.2010 г. по дело Terno szky срещу Унгария, ЕСПЧ, жалба № 67545/09.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Women’s sexual and reproductive health and rights in Europe. Issue paper, published by the Council of Europe Commissioner for Human Rights, 2017⁴⁴.

Kapela ska-Pr gow ska, J. The Scales of the European Court of Human Rights: Abortion Restriction in Poland, the European Consensus, and the State’s Margin of Appreciation, Health and Human Rights Journal, Volume 23/2, December 2021, 213–224⁴⁵.

Wicks, E. A, B, C v Ireland: Abortion Law under the European Convention on Human Rights, Human Rights Law Review, 2011, 11:3, 556–566⁴⁶.

3. End of life and the ECHR/ Край на живота и ЕКПЧ

Required reading/Задължителна литература:

Решение от 20.01.2011 г. по дело Haas срещу Швейцария, ЕСПЧ, жалба № 31322/07.

Решение от 19.07.2012 г. по дело Koch срещу Германия, ЕСПЧ, жалба № 497/09.

Решение от 30.09.2014 г. по дело Gross срещу Швейцария, ЕСПЧ (Голяма камера), жалба № 67810/10.

⁴³ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Prisoners_rights_ENG.pdf

⁴⁴ <https://www.coe.int/en/web/commissioner/women-s-sexual-and-reproductive-rights-in-europe>

⁴⁵ <https://cdn1.sph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/2469/2021/12/kapelan%CC%81ska-pre%CC%A8gowska.pdf>

⁴⁶ <https://www.corteidh.or.cr/tablas/r26999.pdf>

Решение от 5.06.2015 г. по дело Lambert и други срещу Франция, ЕСПЧ (Голяма камера), жалба № 46043/14.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Sartori, Daria. End-of-life issues and the European Court of Human Rights. The value of personal autonomy within a ‘proceduralized’ review, Questions of International Law, 30 June 2018⁴⁷.

Hendriks, A.C. End-of-life decisions. Recent jurisprudence of the European Court of Human Rights, ERAForum (2019) 19:561–570⁴⁸.

ii. Вертикално преподаване – правото на правата на човека, като отделен курс

Понастоящем работната група към Министерството на правосъдието е единодушна за въвеждането на допълнителен задължителен курс „Защита на правата на човека” в рамките на обща магистърска степен по право. Очаква се да разполага с минимум 75 учебни часа и да надгражда знанията и уменията на студентите по право за разбиране и практикуване на Защита правата на човека. Тъй като тези насоки трябва да предоставят общи стратегически насоки за подобряване на правното образование по правата на човека в България, ние предлагаме модел на концепция и учебна програма за такъв задължителен курс „Защита на правата на човека” в обща магистърска степен по право.

1. Общо представяне на задължителния курс „Защита на правата на човека”

1.1. Часове на обучение – 75

☐ Лекции – 45 учебни часа

☐ Семинари – 30 учебни часа

1.2. Предварителни изисквания

Преди да се запишат за този курс студентите по право трябва да имат знания и умения в областта на конституционното право, международното публично право и юридическия английски език.

1.3. Анотация и учебни цели

⁴⁷ http://www.qil-qdi.org/wp-content/uploads/2018/06/03_End-Life_SARTORI_FIN.pdf

⁴⁸ <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-018-0530-7>

Защитата на правата на човека е задължителен курс, който има за цел надграждане на историческите, теоретичните и институционалните знания в областта на правата на човека, придобити от студентите в рамките на програмата по право.

Неговата отправна точка е схващането, че защитата на правата на човека трябва да се реализира първоначално и фундаментално на национално ниво. В основата на изследването ще бъдат въпросите за субсидиарността, пропорционалността, конституционната идентичност и ролята на законодателната и изпълнителната власт за защита на правата на човека. Акцентът е поставен върху централното място на националните съдилища, които трябва да тълкуват и прилагат правото на правата на човека в съответствие със съдебната практика на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) и Съда на ЕС, както и другите международни институционални механизми за защита на правата на човека (напр. Комитетът на ООН по правата на детето и др.)

Курсът представя и обяснява ключови понятия и институти в юриспруденцията на ЕСПЧ, като изчерпване на вътрешни средства за защита; позитивни задължения на държавата за защита на правата на човека; легитимна цел и пропорционалност на държавната намеса, тест за справедлив баланс и др. Фокусът е върху съдебната практика на ЕСПЧ, която се разглежда във връзка със съдебната практика на българските съдилища и Съда на ЕС. Съдебната практика на ЕСПЧ се анализира, за да може студентът да си изгради валидна представа по въпросите, свързани със защитата на правата на човека, и особено как са разрешавани спорове между жалбоподателите и държавата. По-нататък на студентите по право се демонстрира как се тълкуват и прилагат правните концепции с оглед формулиране на правни, институционални и политически решения за засилване на защитата на правата на човека на национално ниво.

В рамките на курса студентите ще доразвият своите аналитични, критически и практически умения за анализ на проблемите на защитата на правата на човека. От тях се очаква да разбират отношенията и корелациите между правните понятия и социалните, политическите и културните ценности в конкретни случаи на защита на правата на човека. Изследването е предимно практически ориентирано към разглеждане на въпросите за защита на правата на човека в перспективите на различни институционални решения и правни средства за защита, както и формиране на цялостна стратегия по отношение както на вътрешните средства за защита, така и на международните механизми за защита на правата на човека.

1.4. Компетенции

След като преминат курса, студентите по право ще познават основните понятия и институти, свързани със защитата на правата на човека, ключови въпроси, свързани с правата на човека в практиката на ЕСПЧ и в практиката на българските съдилища, както и връзката между вътрешните средства за защита и международните механизми за защита на правата на човека. Те ще могат да разберат правното и социалното значение на основните права и свободи и да анализират критично въпросите на правата на човека. Те също така ще могат да търсят и формулират правни, институционални и политически решения на въпроси, свързани с правата на човека.

1.5. Учебна програма:

Задължителният курс от 75 учебни часа е разпределен между два вида преподаване – лекции и семинари, и следва една и съща учебна програма от най-малко 15 теми, както следва:

- лекции – 15 теми, 3 учебни часа по тема (45 учебни часа лекции)
- семинари – 15 теми, 2 учебни часа за една тема (30 учебни часа семинари)

Учебна програма за задължителен курс „Защита на правата на човека: на английски и български език

No.	Curriculum/ Topics	Lectures + Seminars
1	Integrated approach to the human rights protection. Internal remedies and international mechanisms for human rights protection/ Интегриран подход към защитата правата на човека. Вътрешноправни и международноправни средства за защита	3+2
2	The role of the legislative and executive powers in the state for the protection of human rights/ Роля на законодателната и изпълнителната власт в държавата за защита на правата на човека	3+2
3	Fundamental role of the national courts in the protection of human rights/ Основна роля на националните съдилища за защита на правата на човека	3+2
4	The European convention on human rights. Individual application to the ECtHR. Consideration of the complaints and mechanism for enforcement of decisions / Европейската конвенция по правата на човека. Право на индивидуална жалба до ЕСПЧ. Разглеждане на жалбите и механизъм на изпълнение на решенията	3+2

5	Basic concepts in the law of ECHR. Interpretation of the convention/ Основни понятия в правото по ЕКПЧ. Тълкуване на конвенцията	3+2
6	Right to a fair trial in the jurisprudence of the ECtHR and in Bulgaria/ Правото на справедлив процес в практиката на ЕСПЧ и в България	3+2
7	Right to life. Prohibition of torture, of inhumane or degrading treatment. Prohibition of slavery and forced labor/ Право на живот. Забрана за изтезания, за нечовешко и унижително третиране. Забрана за робство и принудителен труд	3+2
8	Right to liberty and security. No punishment without law. Freedom of movement/ Право на свобода. Забрана за налагане на наказание без закон. Свобода на придвижване	3+2
9	Freedom of thought, conscience and religion. Freedom of expression/ Свобода на мисълта, съвестта и религията. Свобода на изразяване	3+2
10	Right to respect for private and family life. Right to marry. Right to education/ Право на зачитане на личния и семеен живот. Право на встъпване в брак. Право на образование	3+2
11	Freedom of assembly and association. Political parties. Right to free elections/ Свобода на сдружаване. Политически партии. Участие в избори	3+2
12	Protection of property/ Право на собственост и притежания	3+2
13	Protection against discrimination/ Защита срещу дискриминация	3+2
14	Human rights issues in Bulgaria/ Проблеми в защитата правата на човека в България	3+2
15	Perspectives to the protection of human rights in Bulgaria/ Перспективи пред защитата на правата на човека в България	3+2

1. Интегриран подход към защитата правата на човека. Вътрешноправни и международноправни средства за защита

- 1.1. *Правата на човека след Втората световна война и възникване на международноправните и наднационални механизми за защита на правата – международни договори и институционални механизми (Съвет на Европа, Комитети на ООН)*
- 1.2. *Роля на Съвета на Европа и на ЕС за утвърждаване на ефективни правни средства за защита на основните права и свободи.*

- Съпоставка между правната същност, приложното поле и институционалните механизми на Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ) и Хартата на основните права на ЕС (ХОПЕС).
- Защитата на правата на човека и правовата държава като взаимосвързани (юриспруденция на ЕСПЧ) и като принципи на правото на ЕС (юриспруденция на СЕС).
- Защо ЕС все още не е страна по ЕКПЧ и какво би било значението на присъединяването ѝ.

1.3. *Роля на механизмите за наблюдение на изпълнението на международните договори в областта на правата на човека, вкл.*

- Комитет за правата на детето (КПД), Комитет за правата на човека (КПЧ), Комитет за премахване на дискриминация по отношение на жените (КПДЖ), Комитет за премахване на расова дискриминация (КПРД), Комитет срещу изтезанията (КИ), Европейски комитет за социални права (ЕКСП), Комитет за работниците мигранти (КРМ), Комитет за правата на хората с увреждания (КПХУ), Комитет за насилствените изчезвания (КНИ) и Комитета за икономически, социални и културни права (КИСКП).

1.4. *Субсидиарност на международноправната защита на правата*

- водеща роля на държавата за защита на правата;
- концепция за конституционна идентичност и концепцията за свобода на преценка на държавата (margin of appreciation).

Required reading/ Задължителна литература:

Танчев, Е. Основни права на човека. С.: Юриспрес: УИ „Св. Климент Охридски“, 2002, 224 – 249.

Друмева, Е., Каменова, Ц. Права на човека: Учебно помагало. Пловдив: ПУ „Паисий Хилендарски“, 2000, част II и III.

Ковачева, Д. Националните институции за защита на правата на човека: международноправни стандарти и предизвикателства. С.: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021.

Семов, А. Права на гражданите на Европейския съюз. Т.1: Правен режим на защитата на правата на човека в Европейския съюз. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2013, 47–176.

Джонсън, Г., Симонидес, Я. Всеобща декларация за правата на човека. С.: Юнеско, 1995, 13–66.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Oddný Mjöll Arnardóttir & Antoine Buyse (ed.) Shifting Centres of Gravity in Human Rights Protection Rethinking relations between the ECHR, EU and national legal orders. Routledge Research in Human Rights Law series, London and New York: Routledge, Taylor & Francis, 2016, 1–59.

Бургентал, Т. Международно право по правата на човека. Кратък справочник. С.: Център за изследване на демокрацията: Информационен и документационен център на Съвета на Европа – София, 1997, гл. 2, гл. 3.

Moyn, S. The Last Utopia. Human Rights in History. The Belknap Press of Harvard University Press, 2010, 44-83.

Йочева, К. Механизми за наблюдение на изпълнението на международни договори в областта на правата на човека. С.: НБУ, 2020, 124–215.

Белова, Г. Актуални тенденции в защитата на правата на човека. С.: Класик дизайн, 2013.

Костов, С. Механизми за защита на основните права в Европейските общности и в Европейския съюз, Права на човека, 2/2005⁴⁹.

Действени и ефективни НИПЧ: предизвикателства, перспективни практики и възможности – Резюме. Агенция на Европейския съюз за основните права, 2021⁵⁰.

2. Роля на законодателната и изпълнителната власт в държавата за защита правата на човека

2.1. Правата на човека и законите.

- Справка за съответствие на законопроектите с ЕКПЧ в законодателния процес
- Контрол за конституционосъобразност на законите и роля на КС за защита на основните права

2.1. Правата на човека и изпълнителната власт.

- Полицейски правомощия по ЗМВР. Задължения на полицията при задържане и защитата на основните права
- Изпълнение на наказанието лишаване от свобода и задължения на затворническата администрация във връзка със защита на основните права

Required reading/ Задължителна литература

Янкулова, Р. Конституционното правосъдие и защитата на основните права. С.: Сиела, 2020, 7–69.

⁴⁹ <http://www.stanislvkostov.eu/Download/Mehanizmi.pdf>

⁵⁰ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-strong-effective-nhris-summary_bg.pdf

Механизъм за предварителен преглед на съответствието на проектите на нормативните актове с Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи и практиката на Европейския съд по правата на човека. София, 2015⁵¹.

Прилагане на полицейски правомощия при спазване правата на човека – добри практики. Авторски колектив. С.: Академия на МВР, 2015.

Международни стандарти за третиране на лишените от свобода: наръчник за служители в пенитенциарните учреждения⁵².

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Loveland, I. Constitutional Law, Administrative Law and Human Rights. A Critical Introduction. (6th ed.), Oxford University Press, 2012, 20–85, 588–611.

Дъфи, П. Полицията и Европейската конвенция по правата на човека. Страсбург: Съвет на Европа.

Защита на човешките права и развитие на знания и умения на полицейски служители за работа в мултиетническа среда. Авторски колектив (наръчник). С.: Академия на МВР, 2014.

Трендафилова, Е. Някои въпроси, които чл. 5 ЕКПЧ поставя относно изпълнение на наказания. Правата на човека, 4/2002, 26–44.

Маргаритова-Вучкова, С. Не/съответствието на процедурата по настаняване във възпитателни училища-интернати и социално-педагогически интернати с Европейската конвенция за правата на човека, Юридически сборник, том 18, 2011, БСУ, 166–176.

3. Основна роля на националните съдилища за защита на правата на човека

3.1. Роля на съда в демократичната и правовата държава за защита на основните права и свободи.

- Правата на човека в наказателния процес – задължения на разследващите органи и прокурора и роля на съда да гарантира основните права на обвиняемия и подсъдимия.
- Задължения на държавата да гарантира и защитава правото на живот, телесния интегритет и човешкото достойнство. Национална съдебна практика. Пострадали в наказателния процес

⁵¹ <https://humanrights.bg/Media/Default/Documents/Reports/Mechanism-1.pdf>

⁵² <https://justice.government.bg/api/part/GetBlob?hash=6FBC77290DB5922AFA1B65B0F163FCCF>

3.2. Правата на човека в административното правораздаване.

- Обща клауза за обжалваемост на административните актове и наличието на ефективни правни средства за защита в България. Пилотното решение „Нешков и др. срещу България“
- Принцип на съразмерност. Принципът на пропорционалност в практиката на ЕСПЧ и влиянието върху националната съдебна практика

Required reading/Задължителна литература:

Становище № 9 (2006) на Консултативния съвет на европейските съдии (КСЕС) на вниманието на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно ролята на националните съдии за гарантиране ефективното прилагане на международното и европейското право, Страсбург, 10 ноември 2006 г.⁵³.

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, с.15,

Димитрова, М. Значението на практиката на Върховния административен съд за изхода на делата пред Европейския съд по правата на човека (кратък анализ на решението Посевини срещу България), 10 февруари 2017⁵⁴.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Миланова-Фади, Л. Практиката на ЕСПЧ по български дела във връзка с изискването за ефективно вътрешноправни средства за защита, Общество и право, 4/2014, 37–45.

Салкова, Е. Правото на ефективни правни средства за защита и наказателният процес като способ за защита на материалните права. – В сб. Наказателно законодателство – традиции и перспективи. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2016, 381–393.

Петрова, Ц. Наказателноправна защита на жертвата на престъплението. – В сб. Наказателно законодателство – традиции и перспективи. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2016, 212–228

Чанкова, Д. Повече процесуални права и гаранции за участниците в наказателното производство. – В: сб. Наказателно законодателство – традиции и перспективи. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2016, 337–348.

Георгиев, Б. Обща клауза за обжалване на административни актове, Юридически сборник, БСУ, т. 19, 2019, 27–34.

⁵³ <https://rm.coe.int/1680747c7e>

⁵⁴ <https://www.humanrights.bg/Contents/Item/Display/1521>

Станин, М. Насоченост на ограничаването на субективни права към законово определени цели. Съразмерност. Необходимост, Научни известия, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Правно-исторически факултет, 4, 1, 2008, 64–72.

Пехливанов, К. Независимите административни органи при парламентарното управление. С.: Сиела, 2016, 201–225.

Далакурас, Т. Приложение на принципа на пропорционалност в досъдебното наказателно производство, De jure, ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“, 1/2010, 85–93.

Kosař, D., Petrov, J. et al. Domestic Judicial Treatment of European Court of Human Rights Case Law. Beyond Compliance. Routledge Research in Human Rights Law. London and New York: Routledge, 2020, 17–80, 233–257.

Barak, A. Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations, Cambridge Studies in Constitutional Law, Cambridge University Press, 2012, 181–185, 243–378.

4. Европейската конвенция за защита правата на човека. Право на жалба до ЕСПЧ. Механизъм на изпълнение на решенията

4.1. Институционална структура по ЕКПЧ

- Съвет на Европа. Комитет на министрите.
- Създаване на ЕСПЧ.

4.2. Право на жалба до ЕСПЧ

- Допустимост (срок, изчерпване на вътрешноправните средства за защита)
- Разглеждане и решаване по същество
- Присъждане на обезщетение при установяване на нарушение на основни права и други мерки за обезвреда

4.3. Механизъм за изпълнение на решенията на ЕСПЧ.

- Комитетът на министрите и механизъм за изпълнение
- Значение на Пилотните осъдителни решения

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 49–94, 120–130, 208–233.

Ван Дайк, П., Ван Хууф, Х. Европейската конвенция за правата на човека – теория и практика. С.: Изд. на фонд. „Български адвокати за правата на човека“, 2000, 38–65.

Wildhaber, L. Pilot Judgments in Cases of Structural or Systemic Problems on the National Level. In: R. Wolfrum & U. Deutsch (eds.), *The European Court of Human Rights Overwhelmed by Applications: The Problems and Possible Solutions*, Berlin/Heidelberg: Springer, 2009, 69–75.

Gerards, J. The Pilot Judgment Procedure Before the European Court of Human Rights as an Instrument for Dialogue. In: M. Claes & P. Popelier (eds.), *Constitutional Conversations*, Antwerp: Intersentia, 2012, 371–395.

Бюрбан, Ж.-Л. Съветът на Европа. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 1997, 39–80.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Практическо ръководство върху критерии за допустимост на жалбите до Европейския съд по правата на човека. (3то доп. изд.). С.: Министерство на правосъдието, 2016.

Анализ на изпълнението на решенията на ЕСПЧ по ключови осъдителни дела срещу България, Институт за пазарна икономика, август 2019 г.⁵⁵.

Marmo, M. The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights – A Political Battle“, 15 *Maastricht Journal of European and Comparative Law* (2008) 2, 235–258.

Lambert-Abdelgawad, E. *The execution of judgments of the European Court of Human Rights*, 2d Ed., Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2008.

Гитева, Д., Г. Горанова. Правото на индивидуална жалба пред Европейския съд по правата на човека и неговото ефективно упражняване, *Правата на човека*, 2/2010, 5–20.

5. Тълкуване на основни понятия за защита правата на човека

5.1. *Общи понятия по ЕКПЧ и останалите международноправни механизми за защита:*
абсолютни и относителни права, легитимна цел и пропорционалност на държавна намеса в правата, демокрация

5.2. *Понятия, свързани с тълкуване на ЕКПЧ и специфични за практиката на ЕКПЧ:*
европейски консенсус, общ европейски стандарт, свобода на преценка, еволютивно тълкуване и др.

5.3. *Понятия в коментарите на комитетите на ООН по тълкуване и прилагане на международни договори в областта на правата на човека:* международни стандарти, най-добрият интерес на детето, позитивни задължения на държавата и др.

Required reading/Задължителна литература:

⁵⁵ <https://ime.bg/var/test-folder/Analysis-August-2019.pdf>

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 8–23.

Ван Дайк, П., Ван Хууф, Х. Европейската конвенция за правата на човека – теория и практика. С.: Изд. на фонд. „Български адвокати за правата на човека“, 2000, 66–89.

Niamh Nic Shuibhne. The Court of Justice and fundamental rights: if margin of appreciation is the solution, what is the problem? – In: (ed.)_Shifting Centres of Gravity in Human Rights Protection Rethinking relations between the ECHR, EU and national legal orders. Routledge Research in Human Rights Law series, London and New York: Routledge, Taylor & Francis, 2016, 116– 143.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Akandji-Kombe, J.-F. Positive obligations under the European Convention on Human Rights. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights, Human rights handbooks, No. 7, Council of Europe, 2007⁵⁶.

Mowbray, A. The Development of Positive Obligations Under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights, Oxford: Hart Publishing, 2004, 1–7.

Rachel Hodgkin & Peter Newell. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, United Nations Children's Fund, Year: 2008, 35–46.

Arai-takahashi, Y. The Margin of Appreciation Doctrine: a Theoretical Analysis of Strasbourg's Variable Geometry. – In: (ed.) Constituting Europe. The European Court of Human Rights in a National, European and Global Context, Cambridge University Press, 2013, 62–105.

Letsas, G. The ECHR as a Living Instrument: its Meaning and Legitimacy. – In: (ed.) Constituting Europe. The European Court of Human Rights in a National, European and Global Context, Cambridge University Press, 2013, 106–140.

Zysset, A. The ECHR and Human Rights Theory: Reconciling the Moral and the Political Conceptions, Routledge, 2018, 120–206.

6. Правото на справедлив процес в практиката на ЕСПЧ и в България

6.1. *Достъп до правосъдие.*

6.2. *Правото на независим и безпристрастен съд по чл. 6 ЕКПЧ*

6.3. *Право на защита*

- Презумпцията за невинност в практиката на ЕСПЧ
- Правна помощ

⁵⁶ <https://rm.coe.int/168007ff4d>

- Ефективни средства за правна защита

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 436–588.

Ван Дайк, П., Ван Хууф, Х. Европейската конвенция за правата на човека – теория и практика. С.: Изд. на фонд. „Български адвокати за правата на човека“, 2000, 363–447.

Цонков, И. Теория и практика на съдебното производство по наказателни дела (състезателността в светлината на ЕКПЧ). С.: Сиела, 2014, 187–289.

Mowbray, A. The Development of Positive Obligations Under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights, Oxford: Hart Publishing, 2004, 98–126.

Панова, П. Европейските стандарти за справедлив наказателен процес по чл. 6 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи и българското законодателство и практика, Съвременно право, 6/2004, 37–55.

Панова, П. Изискванията на чл. 6, параграф 4, буква D от ЕКЗПЧОС и гаранциите на НПК, Съвременно право, 5/2003, 47–56.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Правото на справедлив процес в административното производство: Сборник решения на Европейския съд по правата на човека по дела срещу България. С.: Фондация „Български адвокати за правата на човека“, 2008, 104 с.

Макбрайд, Д. Правата на човека и наказателния процес. Практиката на Европейския съд по правата на човека. С.: Фондация „Български адвокати за правата на човека“, 2012.

Правото на справедлив процес. Ръководство по член 6 на Европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиби, 2016.

7. Право на живот. Забрана за изтезания, за нечовешко и унижително отношение.

Забрана за робство и принудителен труд

7.1. Право на живот

- Задължения на държавата да гарантира правото на живот (подходяща законова и административна рамка)
- Начало на живота. Регулиране на дейности, представляващи риск за живота.
Превантивни действия

- Концепцията за абсолютната необходимост при употребата на сила. Процесуално задължение за разследване
- Смъртно наказание. Задължение на държавата при експулсиране в държава, в която съществува риск от налагане на смъртно наказание

7.2. Забрана за изтезания, за нечовешко и унижително отношение

- Задължения на държавата да гарантира телесния интегритет и човешкото достойнство. Лица под контрола на държавата – лишени от свобода, лица в институции, задържани чужденци
- Разграничение на понятията - изтезание, нечовешко и унижително отношение. Праг на суровост. Критерии за квалификация
- Лица под контрола на държавата – лишени от свобода, лица в институции, задържани чужденци
- Забрана за екстрадиция и експулсиране при реален риск от нечовешко отношение.

7.3. Забрана за робство и принудителен труд

- Забрана за робство или принудително подчинение
- Принудителен или задължителен труд
- Модерно робство и трафик на хора

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 233–334.

Ван Дайк, П., Ван Хууф, Х. Европейската конвенция за правата на човека – теория и практика. С.: Изд. на фонд. „Български адвокати за правата на човека“, 2000, 271–319.

Scarpa, Silvia. Trafficking in Human Beings: Modern Slavery. Oxford University Press, Year: 2008, 137–170.

Гиргинов, А. „Абсолютната необходимост“ за употреба на сила при задържане на престъпник: термини и тълкувания, Адвокатски преглед, 7/2012, 3–14.

Панова, П. Процедурни гаранции при експулсиране на чужденци: Стандартите на чл. 1 от Протокол № 7 към Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи и българското законодателство, Съвременно право, 1/2005, 18–29.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Кънев, К. Защита от изтезания, жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание. С.: Сиби, 2009.

Петрова, П. Право на живот на лицата лишени от свобода, Правна мисъл, год. 51, 4/2010, 71–81.

Mowbray, A. The Development of Positive Obligations Under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights, Oxford: Hart Publishing, 2004, 7–66.

Ганев, М. Гаранции за закрила правата на човека в международните договори на България за екстрадиция, Юридически сборник, 9/1998, 158–191.

8. Право на свобода. Забрана за налагане на наказание без закон. Свобода на придвижване

8.1. Право на свобода

- Задържане (процедурни гаранции срещу произвол). Задържане на уязвими групи (малолетни и непълнолетни, лица с психични разстройства, чужденци с цел депортиране)
- Права при задържане – право да бъдеш информиран, Habeas Corpus, съдебен контрол и преразглеждане през разумни времеви интервали

8.2. Забрана за налагане на наказание без закон (*nulla crimen, nulla poena sine lege*)

- Основни принципи и изключения
- Престъпление и наказание

8.3. Свобода на придвижване.

- Отграничение от лишаване от свобода
- Ограничения на свободата. Легитимна цел и пропорционалност
- Ограничения поради неплащане на публични задължения

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 336–434, 471–548.

Ван Дайк, П., Ван Хууф, Х. Европейската конвенция за правата на човека – теория и практика. С.: Изд. на фонд. „Български адвокати за правата на човека“, 2000, 447–456.

Кънев, К. Правото на лична свобода и сигурност. С.: Сиби, 2016.

Ръководство по член 6 от Конвенцията - Право на справедлив съдебен процес (наказателно-правен аспект), актуализирано към 21.12.2021 г.⁵⁷, 45–94.

Ръководство по член 18 от Конвенцията – Обхват на допустимите ограничения на правата, актуализирано към 31.08.2018 г.⁵⁸.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Кръстева, З. Разследването на престъпления съгласно Европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиби, 2015, 113–199.

Mowbray, A. The Development of Positive Obligations Under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights, Oxford: Hart Publishing, 2004.

Moise, A. The “Nullum Crimen, Nulla Poena Sine Lege” Principle and Foreseeability of the Criminal Law in the Jurisprudence of European Court of Human Rights. Scholars International Journal of Law, Crime and Justice, 2020; 3(7), 240–247.

9. Свобода на мисълта, съвестта и религията. Свобода на изразяване

9.1. Свобода на мисълта, съвестта и религия.

- Религия, изповядване на религия или убеждения чрез богослужение, обучение, религиозни обреди и ритуали. Начини на изповядване
- Регистрация на религиозни организации

9.2. Свобода на изразяване

- Видове изразяване на мнение (политическо, гражданско, художествено, търговско)
- Журналистическа свобода и източници. Задължения и отговорност на журналистите
- Публични личности и държавни служители. Обида, клевета и набедяване
- Реч на омразата

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 709–850.

Ван Дайк, П., Ван Хууф, Х. Европейската конвенция за правата на човека – теория и практика. С.: Изд. на фонд. „Български адвокати за правата на човека“, 2000, 521–547.

⁵⁷ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_BUL.pdf

⁵⁸ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_18_BUL.pdf

Право на свобода на мисълта, съвестта и религията. Право на образование. (прев. К. Кънев). С.: Сиби, 2018.

Murdoch, J. Protecting the Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion under the European Convention of Human Rights, Strasbourg: Council of Europe, 2012.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Лозев, Е. Правото на свобода на мисълта: в произведенията на литературата и изкуството – едно решение на Европейския съд по правата на човека, Общество и право, 5/2016, 97–103.

Лозев, Е. Колизията между религиозната търпимост и свобода на изразяване, Общество и право, 7/2017, 90–98.

Велев, О. Свобода на религията според Европейската конвенция за правата на човека. – В сб. Научни четения на тема „Право и религия“. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2021, 497–520.

Ковачева, Н. Свобода на изразяване и професионалната отговорност на журналиста, Общество и право, 3/2007, 80–87.

Stijn, S. Freedom of Expression and the Right to Reputation: Human Rights in Conflict, American University International Law Review, 2010, Vol. 26, Issue 1, 183–236.

10. Право на зачитане на личния и семеен живот. Право на встъпване в брак. Право на образование

10.1. Право на личен живот

- Право на самоопределение
- Защита на личните данни
- Право на благоприятна околна среда

10.2. Право на семеен живот

- Най-добрият интерес на детето
- Оспорване на произход, родителски контакти

10.3. Жилище и кореспонденция

- Претърсване и изземване
- Специални разузнавателни средства

10.4. Право на встъпване в брак

- Разграничение от правото на зачитане на семейния живот
- Регулиране на брака
- Държавата и брака между лица от един и същи пол
- Фактическо съжителство

10.5. Право на образование

- Образователна система, образователна програма, убеждения на родителите.

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 624–708, 904–914, 1083–1098.

Ван Дайк, П., Ван Хууф, Х. Европейската конвенция за правата на човека – теория и практика. С.: Изд. на фонд. „Български адвокати за правата на човека“, 2000, 456–505, 562–577, 602–613.
Кънев, К. Право на зачитане на личния и семейния живот, жилището и кореспонденцията, С.: Сиби, 2020.

Ръководство по член 8 от Европейската конвенция за правата на човека Право на зачитане на личния и семейния живот, жилището и кореспонденцията, Актуално към 31 август 2020 г.⁵⁹.

Право на образование. Ръководство по член 2 от Протокол № 1 на Европейската конвенция за правата на човека, Обновено към 31 август 2018 г.⁶⁰.

Увод в правата на човека 6: Право на зачитане на личния и семейния живот, жилището и кореспонденцията. Сиби, С., 2020.

Наръчник за правата на човека на Съвета на Европа. Защита на правото на зачитане на личния и семейния живот, Ivana Roagna (2012)⁶¹.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Mowbray, A. The Development of Positive Obligations Under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights, Oxford: Hart Publishing, 2004, 127–188.

Marshall, J. Personal Freedom Through Human Rights Law?: Autonomy, Identity and Integrity Under the European Convention on Human Rights (International Studies in Human Rights). Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, 33–88.

Beiter, K. D. The Protection of the Right to Education by International Law, International Studies in Human Rights, Martinus Nijhoff Publishers, 2005, 315–372.

Johnson, P. LGBT Rights at the Council of Europe and the European Court of Human Rights. – In: Marshall, J. (ed.) Personal Identity and the European Court of Human Rights. London, New York: Routledge, 2022, 99–130.

⁵⁹ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_BUL.pdf

⁶⁰ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_BUL.pdf

⁶¹ <https://rm.coe.int/16806f1554>

Feldman, D. Marriage, Identity and the European Court of Human Rights. – In: Marshall, J. (ed.) Personal Identity and the European Court of Human Rights. London, New York: Routledge, 2022, 131–151.

Игнатова-Костова, С. Федералният Конституционен съд на Германия отмени ограничаването на родителски права: решение е по индивидуална конституционна жалба на българска гражданка, Общество и право, 4/2019, 77–92.

Матеева, Е. Понятието „най-добри интереси на детето“ според източниците на международното право и правото на Европейския съюз. – В: Liber Amicorum в чест на доц. д-р Юлия Захариева. УИ „Св. Климент Охридски“, С., 2020, 593–640.

Матеева, Е. Относно значението на понятието „най-добри интереси на детето“ по член 3 от Конвенцията на ООН за правата на детето като критерий с първостепенно значение за разрешаване на задгранично пътуване на дете без съгласие на единия родител, 12–53.

Тестове за самооценка по Права на човека⁶².

Dawn, O., J. Fedtke (eds.). Human Rights and the Private Sphere: A Comparative Study. London, Routledge-Cavendish, 2007, Chapter 14, 427–464.

Youngs, R. English, French & German comparative law. Third edition. Imprint Abingdon, Oxon; New York, N.Y.: Routledge, 2014, 240–268, 441–455.

Съдебна практика

Право на личен живот

Решение от 29 април 2002 г. по дело Pretty срещу Великобритания, ЕСПЧ, Жалба 2346/02 – *понятие за личен живот*

Решение от 24.06.2004 г. по дело Von Hannover срещу Германия, ЕСПЧ, Жалба 59320/00 – *в публичен контекст*

Решение от 28 ноември 2017 г. по дело Antović и Mirković v Черна гора, ЕСПЧ, Жалба 70838/13 – *видеонаблюдение на работното място*

Решение от 26 март 1985 г. по дело X и Y срещу Нидерландия, ЕСПЧ, Жалба 8978/80 – *положителни задължения на държавата*

Решение от 20 юни 2002 г. по дело Ал-Нашиф срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 50963/99 – *експулсиране на лице без гражданство*

Решение от 26 юли 2011 г. по дело М. и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 41416/08

⁶² <https://okat.info/bhc/rkovodstvo-po-pravata-na-chovjeka/rkovodstvo-po-pravata-na-chovjeka/bg>

Решение от 16 февруари 2021 г. по дело Бехар и Гутман срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 29335/13

Решение от 16 февруари 2021 г. по дело Будинова и Чапразов срещу България, ЕСПЧ, Жалба 12567/13

Решение от 26 септември 2006 г. по дело Wainwright срещу Великобритания, ЕСПЧ, Жалба 12350/04 – *телесен интегритет*

Решение от 24 юни 2004 г. по дело Василева срещу България, ЕСПЧ, Жалба 23796/10, § 63 – *здравеопазване и лечение*

Решение от 16 февруари 2007 г. по дело Tysiāc срещу Полша, ЕСПЧ, Жалба 5410/03 – *аборт, репродуктивни права*

Решение от 20.11.2007 г. по дело Хас срещу Швейцария, ЕСПЧ, Жалба 31322 - *евтаназия*

Право на самоопределение

Решение от 16 ноември 2021 г. по дело Кязим срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 39356/17 - *право на име*

Решение от 9 юли 2020 г. по дело Y.T. срещу България, ЕСПЧ, Жалба No 41701/16 – *джендър идентичност*

Решение от 16 юли 2014 по дело Härmäläinen срещу Финландия, ЕСПЧ, Жалба 37359/09 - *сексуална ориентация и сексуален живот*

Решение от 21 септември 2010 по дело Polanco Torres and Movilla Polanco срещу Испания, ЕСПЧ, Жалба 34147/06 - *защита на личната репутация; клевета*

Решение по дело Лебоа срещу България, ЕСПЧ, Жалба: 67482/14 – *лична сфера по време на задържане и лишаване от свобода*

Право на лично развитие и автономия

Решение от 23.03.2017 г. по дело A.-M. V. срещу Финландия, ЕСПЧ, Жалба 3251/13

Решение от 24 май 2005 г. по дело Tiğ срещу Турция, ЕСПЧ, Жалба 8165/03 – *външен вид*

Право на благоприятна околна среда

Решение от 9 декември 1994 г. по дело Lopez Ostra срещу Испания, ЕСПЧ 16798/90

Решение от 27 януари 2009 г. по дело Tătar срещу Румъния, ЕСПЧ, Жалба 67021/01

Решение от 2 ноември 2006 по дело Giacomelli срещу Италия, ЕСПЧ, Жалба 59909/00

Право на семеен живот

Решение от 3 юни 1979 г. по дело Marckx срещу Белгия, ЕСПЧ, Жалба 6833/74 – *понятие за семеен живот*

Решение от 27 октомври 1994 г. по дело Kroon и други срещу Нидерландия, ЕСПЧ, жалба 18535/91 – *семејни двойки*

Най-добрият интерес на детето

Решение от 10 февруари 2015 г. по дело Пенчеви срещу България, ЕСПЧ, жалба 77818/12

Решение от 2 май 2019 г. по дело Вецев срещу България, ЕСПЧ, Жалба 54558/15

Решение от 12 февруари 2008 г. по дело Haase and Others срещу Германия, ЕСПЧ, Жалба 34499/04

Жилище и кореспонденция

Решение от 2 ноември 2006 по дело Giacomelli срещу Италия, ЕСПЧ, Жалба 59909/00 – *понятие за жилище*

Решение от 15 януари 2014 г. по дело Гуцанови срещу България, ЕСПЧ, Жалба 34529/10 – *намеса и влизане на полиция в дома*

Решение от 24 април 2004 г. по дело Йорданова и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба №41488/98 – *незаконни жилища*

Решение от 21 април 2016 г. по дело Иванова и Черкезов срещу България, ЕСПЧ, Жалба 46577/15 – *незаконни жилища и отстраняване на наематели, неразрешено обитаване*

Решение от 22 май 2008 г. по дело на Илия Стефанов срещу България, ЕСПЧ, Жалба 65755/01 – *прехващане на телефонни комуникации*

Решение от 16 ноември 2021 г. по дело Васил Василев, ЕСПЧ, Жалба 7610/15 – *тайна на комуникациите между адвокат и клиент*

Решение от 22 май 2008 г. по дело Петров срещу България, ЕСПЧ, Жалба 15197/02 – *кореспонденция на лишените от свобода*

Решение от 15 ноември 2010 г. по дело Милева и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 43449/02 и 21475/04; Галев и други срещу България (дек.), №. 18324/04, 29 септември 2009 г. – *шум и неудобства, съсед*

Решение от 2 декември 2010 г. по дело Иван Атанасов срещу България, ЕСПЧ, Жалба 12853/03 – *замърсяващи и потенциално опасни дейности*

Претърсване и изземване

Решение от 15 януари 2014 г. по дело Гуцанови срещу България, ЕСПЧ, Жалба 34529/10

Решение от 16 февруари 2016 г. по дело Говедарски срещу България, ЕСПЧ, Жалба 34957/12
Решение от 19 януари 2017 г. по дело Посевини срещу България, ЕСПЧ, Жалба 34957/12 – *търговски помещения*
Решение от 22 май 2008 г. по дело на Илия Стефанов срещу България, ЕСПЧ, Жалба 65755/01 – *адвокатска кантора*
Решение от 9 юни 2016 г. по дело Попови срещу България, ЕСПЧ, Жалба 39651/11 – *нотариална кантора*

Специални разузнавателни средства

Решение от 28 юни 2007 г. по дело Асоциация за европейска интеграция и права на човека и Екимджиев срещу България, ЕСПЧ, Жалба 62540/00
Решение от 11 януари 2022 г. по дело Екимджиев и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба 70078/12
Решение от 25 май 2021 г. по дело Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom, ЕСПЧ, Жалби 58170/13, 62322/14 и 24960/15

Държавата и брака между лица от един и същи пол

Решение от 24 юни 2010 г. по дело Schalk and Kopf срещу Австрия, ЕСПЧ, Жалба 30141/04

11. Свобода на сдружаване. Политически партии. Участие в избори.

11.1. Свобода на сдружаване. Политически партии

- Видове сдружаване
- Конституционни разпоредби и практиката на ЕСПЧ
- Ограничения на правото и пропорционалност
- Регистрация на юридически лица, които имат непопулярни цели

11.2. Участие в избори

- ограничения на избирателни права, легитимна цел и пропорционалност

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 851–903, 1099–1137.

Ван Дайк, П., Ван Хууф, Х. Европейската конвенция за правата на човека – теория и практика. С.: Изд. на фонд. „Български адвокати за правата на човека“, 2000, 547–562.

Ръководство по член 11 от Европейската конвенция по правата на човека. Свобода на събрание и сдружаване, Актуално към 30 април 2021 г.⁶³.

Решения на Европейския съд по правата на човека: делото Багиров срещу Азербайджан, делото Бьоз срещу Белгия, делото Национално движение „Екогласност“ срещу България. *Съвет на Европа. Европейски съд по правата на човека (Страсбург)*. С. : Сиби, 2021.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Zysset, A. Freedom of Expression, the Right to Vote, and Proportionality at the European Court of Human Rights: An Internal Critique, *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 17, Issue 1, January 2019, 230–251.

Bates, E. Analysing the Prisoner Voting Saga and the British Challenge to Strasbourg, *Human Rights Law Review*, Vol. 14, Issue 3, 2014. 503–540.

12. Право на собственост и притежания

12.1. Собственост и други притежания

- Позитивно задължение да се защитава собствеността
- Легитимни очаквания
- Необезпокоявано ползване на притежанията – легитимна цел и „справедлив баланс“

12.2. Контрол върху ползването. Данъчни задължения, такси и глоби

12.3. Неизпълнение на влязло в сила съдебно решение, предоставящо права

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 1031–1082.

Ван Дайк, П., Ван Хууф, Х. Европейската конвенция за правата на човека – теория и практика. С.: Изд. на фонд. „Български адвокати за правата на човека“, 2000, 578–623.

Ръководство по член 1 от Протокол № 1 към Европейската конвенция за правата на човека. Защита на собствеността. Актуализирано на 31 август 2021 г.⁶⁴.

Петя Захаријева, Общи белези на ограничителните клаузи по чл. чл. 8–11 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи и чл. 1 от Протокол № 1⁶⁵.

⁶³ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_11_BUL.pdf

⁶⁴ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_1_Protocol_1_BUL.pdf

⁶⁵ http://blhr.org/media/documents/Ограничителни_клаузи_по_чл.чл.8-11_ЕКПЧ_7.doc

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Ergec, R. Taxation and Property Rights under the European Convention on Human Rights, *Intertax*, Volume 39, Issue 1 (2011) 2–11.

Leijten, I. The right to minimum subsistence and property protection under the ECHR: Never the twain shall meet? *European Journal of Social Security* 2019, Vol. 21(4), 307–325.

Praduroux, S. Property and Expropriation: Two Concepts Revisited in the Light of the Case Law of the European Court of Human Rights and the European Court of Justice, *European Property Law Journal*, Vol. 8, No. 2, 2019, 172–191.

Allen, T. Compensation for Property Under the European Convention on Human Rights, *Michigan Journal of International Law*, Vol.28, Issue 2, 2007, 287–335.

Калайджиева, З. ЕСПЧ: Конфискува се само имущество, което има връзка с престъпна дейност. В-к Капитал от 14.06.2021⁶⁶.

Русева, М., Бончева, Р., Вранеску, М. Чл. 1 от Протокол № 1 на ЕКПЧОС – съдържание и обхват, ограничения, пряка приложимост⁶⁷.

Съдебна практика

Позитивно задължение да се защитава собствеността

Решение от 25 септември 2018 г. по дело Владимиров срещу България, ЕСПЧ, Жалба 58043/10

Решение от 10 май 2007 г. по дело Кушоглу срещу България, ЕСПЧ, Жалба 48191/99

Легитимни очаквания

Решение от 6 юли 2015 г. по дело Попов и Чонин срещу България, ЕСПЧ, Жалба 36094/08

Необезпокоявано ползване на притежанията – легитимна цел и „справедлив баланс“

Решение от 6 ноември 2012 г. по дело Явашев и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба 41661/05 – *легитимна цел в обществен интерес*

Решение от 29 март 2007 г. по дело Дебелянови срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 61951/00, § 54 – *легитимна цел*

Решение от 15 януари 2009 г. по дело Копринарови срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 57176/00 – *справедлив баланс*

⁶⁶ <https://news.lex.bg/pregled-na-pechata/espch-konfiskuva-se-samo-imustestvo-koe/>

⁶⁷ Виж. [База данни за интернет страницата на БАПЧ](#)

Решение от 2 09.2010 г. по дело Георгиева и Мукарева срещу България, ЕСПЧ, Жалба 3413/05 – *справедлив баланс*

Решение от 7 септември 2021 г. по дело Саксбургготски и Хробок срещу България – *пропорционалност*

Намеса в правото на мирно ползване на притежания

Решение от 15 декември 2020 г. по дело Национално движение Екогласност срещу България, ЕСПЧ, Жалба 31678/17 – *прекомерно голяма сума за адвокатско възнаграждение*

Решение от 20 септември 2011 по дело „Шести май инженеринг“ ООД и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба 17854/04

Решение от 7 ноември 2019 г. по дело Апостолови срещу България, ЕСПЧ, Жалба 32644/09 – *запориране на сметки*

Решение от 13 октомври 2015 г. по дело Ünsper Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. срещу България, ЕСПЧ, Жалба 3503/08 – *отнемане собственост на трето лице, неучаствало в наказателно производство*

Лишаване от собственост

Решение от 2 юли 2009 г. по дело Кирова и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба 31836/04 – *реституция*

Решение от 3 ноември 2005 г. по дело Недялков и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба 44103/05

Найденев срещу България (Жалба № 17353/03) – *зеделски земи*

Решение от 13 януари 2015г. по дело Хаджигеоргиеви срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 41064/05

Решение от 2 юли 2009 г. по дело Кирова и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба 31836/04

Решение от 21 април 2016 г. по дело Иванова и Черкезов срещу България, ЕСПЧ, Жалба 46577/15 – *разрушаване на къща*

Контрол върху ползванията

Решение от 3 юли 2012 г. по дело Ташев срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 41816/04

Решение от 4 март 2014 г. по дело Микроинтелект ООД срещу България, ЕСПЧ, срещу Жалба № 34129/03

Решение от 2 юни 2016г. по дело Международна банка за търговия и развитие АД и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба 7031/05

Решение от 24.11.2005 по дело Капитал Банк АД срещу България, ЕСПЧ, Жалба 49429/99 – *отнемане на лицензия*

Решение от 26 март 2020 по дело Пендов срещу България, ЕСПЧ, Жалба 44229/11 – *задържане на сървър*

Решение от 05 юли 2018 г. Бояджиева и „Глория Интърнешънал Лимитид“ ЕООД срещу България, ЕСПЧ, Жалби 41299/09 и 11132/10) – *производство по несъстоятелност*

Решение от 3 март 2015 г. по дело Димитрови срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 12655/09 – *конфискация*

Решение от 13 юли 2021 г. по дело Тодоров и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 50705/11 – *конфискация*

Неизпълнение на влязло в сила съдебно решение, предоставящо права

Решение от 30 септември 2004 по дело Манчева срещу България, ЕСПЧ, Жалба 39609/98;

Решение от 5 февруари 2013 г. по дело Пашов и други срещу България, ЕСПЧ, Жалба 20875/07

Решение от 22 април 2004 г. по дело Ангелов срещу България, ЕСПЧ, Жалба № 44076/98

13. Защита срещу дискриминация

13.1. Акцесорен характер на чл. 14 ЕКПЧ и приложно поле

- Правото на равно третиране като вторично право по ЕКПЧ

13.2. Форми на дискриминация и тест за дискриминация

- Пряка и непряка дискриминация; дискриминация по асоциация; позитивни действия;
- Тест за дискриминация – разлика в третирането; липса на обективно и разумно оправдание (легитимна цел и пропорционалност)

13.3. Защита от дискриминация в България.

- Правна уредба и институционални механизми (Комисия за защита от дискриминация);
- Национална съдебна практика за защита от дискриминация

Required reading/Задължителна литература:

Харис, О'Бойл, Уорбрик, Бейтс, Бъкли. Право на европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, 938–984.

Ван Дайк, П., Ван Хууф, Х. Европейската конвенция за правата на човека – теория и практика. С.: Изд. на фонд. „Български адвокати за правата на човека“, 2000, 666–684.

Наръчник по европейско право в областта на недискриминацията. Агенция на Европейския съюз за основните права и Съвет на Европа, 2020.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

Административни съдилища и правото на ЕС, част III. С.: НИП, 2019, 11–89;

Илиева, М. Избрани стандарти на антидискриминационното право. С.: Сиби, 2009.

Защита срещу дискриминация: правна уредба, проблеми и тенденции: сборник с доклади от национална научна конференция, 8 юни 2018 г., Варна: Стено, 2018.

Димитров, Б, Стоянов, Р. Наръчник по антидискриминационни право. С.: Български хелзинкски комитет, 2019.

Tobler, C. Equality and Non-Discrimination under the ECHR and EU Law. A Comparison Focusing on Discrimination against LGBTI Persons, Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht 74 (3), 521–561⁶⁸.

14. Проблеми в защитата правата на човека в България

14.1. *Осъдителни решения на ЕСПЧ срещу България*

14.2. *Докладите за правата на човека в България в механизмите на ООН за наблюдение на изпълнението на международни договори в областта на правата на човека*

14.3. *Специфика в защита правата на лица от социално уязвими групи– деца, хора с увреждания, бежанци, ЛГБТИ.*

Required reading/Задължителна литература

Йочева, К. Механизми за наблюдение на изпълнението на международни договори в областта на правата на човека. С.: НБУ, 2020, 218–298.

Иларев, В. Сборник по бежанско право. С.: Black Flamingo Publishing, 2015, 9–117.

Тодорова, В., Стойчев, В., Димитрова, М., Шабани, Н. Може ли правосъдието да бъде щадящо по отношение на децата. С.: Български център за нестопанско право, 2021 г.⁶⁹.

Основни принципи и дефиниции Учебни материали за достъпа до правосъдие на деца мигранти Проект FAIR, Април 2018⁷⁰.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

⁶⁸ https://www.zaoerv.de/74_2014/74_2014_3_a_521_562.pdf

⁶⁹ http://bcnl.org/uploadfiles/documents/Child-Friendly_Justice_Bulgaria_Report_BG.pdf

⁷⁰ <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2018/06/Europe-FAIR-module-0-Training-modules-2018-BUL.pdf>

Петкова, Ц Тридесет години от приемането на Конвенцията за правата на детето : Предизвикателства и перспективи : Сборник доклади от международна научна конференция, 10 декември 2019 г., НБУ. С.: НБУ, 2021⁷¹.

Попова, Ц. Възможности за осъществяване на установеното с конвенцията за правата на хората с увреждания право на труд за всички граждани с увреждания, Правна мисъл, год. 59, 3/2018, 79–93.

Любенова, Д., Стоянов, Т. Анализ на съдебната практика, касаеща правата на ЛГБТИ лицата в Република България. София: Младежка ЛГБТ организация Действие, 2020⁷².

15. Перспективи пред защитата на правата на човека в България

15.1. Развитие на законодателния процес

- Работи ли ефективно справката за съответствието на законопроектите с ЕКПЧ? Други възможност за съобразяване на правозащитните стандарти в законодателния процес.

15.2. Развитие на правораздаването – гражданско, наказателно и административно

- Противоречия в националната съдебна практика
- Насоки за развитие на българското правораздаване в защита правата на човека – взаимодействие с практиката на ЕСПЧ и СЕС.
- Тълкувателни решения.

15.3. Развитие на конституционното правосъдие (индивидуална конституционна жалба)

Required reading/Задължителна литература:

Янкулова, Р. Конституционното правосъдие и защитата на основните права. С.: Сиела, 2020, 110–200.

Шабани, Н. Новата парадигма на правосубектността: член 12 от Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания, Правна мисъл, год. 55, 1/2014, 78–96.

Може ли правосъдието да бъде щадящо по отношение на децата – международни и национални перспективи, Международна конференция, София, 30 юни – 2 юли 2021 г. Сборник с материали. С.: Български център за нестопанско право, 2021 г.⁷³.

Recommended reading/Препоръчителна литература:

⁷¹ <http://eprints.nbu.bg/4528/1/30-godini-ot-priemaneto-na-konvenciyata-za-pravata-na-deteto.pdf>

⁷² https://www.deystvie.org/_files/ugd/84be43_97a1ed5da6084e3c9af68c9b9110f81b.pdf

⁷³ http://bcnl.org/uploadfiles/documents/conference/CFJ_Collection_of_conference_materials_bg_final.pdf

Танчев, Е. Влиянието на пряката жалба върху функциите на Конституционния съд. – В: Николова, Р. (сб.) Законът на правото или правото на закона. С.: НБУ, 2016. 58–76⁷⁴.

Сталев, Ж. Да не пренасяме механично немския модел на индивидуална жалба до КС, Общество и право, 2/2013, 63–65.

Екимджиев, М. Индивидуална жалба до КС ще намали делата срещу България в Страсбург, Общество и право, 2/2013, 66–68.

4. Примерни планове за специализирана магистърска степен

i. Хоризонтално преподаване – компоненти по правата на човека в свързани курсове по право

В момента единствената специализирана магистърска програма в СУ не предоставя LLM или друга подобна магистърска степен по „Право“. Предоставя магистърска степен по „Международни отношения“.

Понастоящем, нормативната уредба не позволява специализирани магистърски степени по „Право“. Невъзможно е да се каже каква ще бъде продължителността, структурата и специализацията на която и да е бъдеща магистърска програма по „Право“. Всяко хоризонтално обучение би трябвало допълнително да се развие според спецификата на такава специализирана магистърска програма.

Насоките за хоризонтално преподаване на правата на човека в рамките на общата магистърска програма по „Право“ могат да бъдат отправна точка за по-нататъшно задълбочаване върху въпросите на правата на човека във всяка конкретна област, като наказателно право и процес, гражданско право и процес, право на ЕС и др.

ii. Вертикално преподаване – правото на правата на човека като самостоятелен курс

• Описание на курса

Този курс обсъжда правата на човека като правна концепция и има за цел да предостави на студентите добро разбиране на принципите, институциите и механизмите за прилагане на правата на човека на национално и международно ниво. Освен това той има за цел да проучи начина, по който определени права и защита за определени лица са се появили, са тълкувани и прилагани на практика.

⁷⁴ <http://ebox.nbu.bg/lawofright/index4.php?id=28#t>

Курсът поставя правата на човека в по-широкия контекст на международното право и прави преглед на промените в материята от 1789 г. до наши дни, с акцент върху Всеобщата декларация за правата на човека, международни и регионални договори за правата на човека и Органи на Устава на ООН. При изучаването на практиката по правата на човека, фокусът ще бъде поставян върху някои граждански и политически права, социално-икономически права, колективни права и екстериториални права, които пораждат значителни противоречия при тяхното прилагане.

- **Учебни цели**

- Знания**

- След завършване на този курс ученикът ще има (познания за):

- институциите и процедурите, свързани със защитата на правата на човека.
 - добро разбиране за определени граждански, политически, социално-икономически и колективни права на човека, както и по въпросите за равенството и достъпа до правосъдие;
 - историческия и политическия контекст на определени права и за това как те влияят върху настоящите политически дебати;
 - философските дебати и проблеми, свързани с достъпа до правосъдие;
 - признаването и тълкуването на тези права в международното и сравнителното право;
 - възприеманите и действителните конфликти между различните права.

- Компетенции**

- След като завърши този курс, студентът ще може да:

- анализират критично процесуалните и материалните права на човека от различни гледни точки;
 - идентифицират правата и да обсъждат какво обосновава тяхната защита;
 - анализират как прилагането на правата на човека влияе върху политическите и социално-правните процеси;
 - анализират как материалните права на човека се тълкуват и прилагат на практика от органите по правата на човека и други участници;
 - излагат аргументи в устна и писмена форма относно правата на човека, като използват различни методи.

- **Учебен план и справочни материали:**

- Лекция 1: Предметът международно право по правата на човека**

Задължителна литература:

- Bantekas, I., L. Oette, International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 4–49 (45 pages)
- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 59–68 (10 pages).

Препоръчителна литература:

- The United Nations Charter
- Universal Declaration of Human Rights
- Танчев, Е. (ред.), Основни права на човека (Юриспрес: УИ „Св. Климент Охридски“, 2002)

Лекция 2: Източници на международното право по правата на човека

Задължителна литература:

- Bantekas, I., L. Oette, International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 50–73 (23 pages)
- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 68–118 (50 pages).

Препоръчителна литература:

- Statute of the International Court of Justice.
- The Vienna Convention on the Law of Treaties, arts. 31 and 32.
- Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts.

Лекция 3: Обхват на прилагане

Задължителна литература:

- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 145–284 (139 pages).
- Bantekas, I., L. Oette. International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 73–84 (11 pages).
- International Court of Justice, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory (Advisory Opinion) [2004] ICJ Rep 136.

Препоръчителна литература:

- European Court of Human Rights, *Case of Loizidou v. Turkey* (Judgment) [1998] Application no. 15318/89
- European Court of Human Rights, *Case of Cyprus v. Turkey* (Judgment) [2000] Application no. 25781/94
- European Court of Human Rights, *Case of Ilascu and Others v. Moldova and Russia* [2004] Application no. 48787/99
- Human Rights Committee, *Lopez Burgos v. Uruguay* (Views) [1981] Communication no. 052/1979
- Inter-American Commission on Human Rights, *The Haitian Centre for Human Rights et al. v. United States* (Decision) [1997] Report no. 51/96
- European Court of Human Rights, *Case of Soering v. United Kingdom* (Judgment) [1989] Application no. 14038/88.
- European Court of Human Rights, *Case of M.S.S v. Belgium and Greece* (Judgment) [2011] Application no. 30696/09.

Лекция 4: Ограничения на правата на човека

Задължителна литература:

- de Schutter, O. *International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary* (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 291–428 (137 pages).

Препоръчителна литература:

- Vienna Convention on the Law of Treaties, art. 2.
- European Court of Human Rights, *Case of Belilos v. Switzerland* (Judgment) [1988] Application no. 10328/83
- European Court of Human Rights, *Case of Leyla Sahin v. Turkey* (Judgment) [2005] Application no. 44774/98
- The Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights
- The International Law Association's Paris Minimum Standards of Human Rights Norms in a State of Emergency.

Лекция 5: Граждански и политически права

Задължителна литература:

- Bantekas, I., L. Oette. International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 350–410 (60 pages).

Препоръчителна литература:

- Barendt, E. Freedom of Speech (2nd edn, Oxford University Press 2007).
- International Covenant on Civil and Political Rights
- Human Rights Committee, General Comment No. 37 on Right of peaceful assembly (2020)
- Taylor, P. A Commentary on the International Covenant on Civil and Political Rights: The UN Human Rights Committee's Monitoring of ICCPR Rights (Cambridge University Press 2020).

Лекция 6: Правна защита на икономическите, социални и културни права

Задължителна литература:

- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 821–851 (30 pages).
- Bantekas, I., L. Oette. International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 410–460 (50 pages).

Препоръчителна литература:

- Nolan, A., B. Porter, M. Langford, 'The Justiciability of Social and Economic Rights' in Menno Kamminga (ed.), Challenges in International Human Rights Law (Ashgate 2014).
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General comment No. 26 on Land and economic, social and cultural rights (2021).

Лекция 7: Правата на човека в българската правна система

Задължителна литература:

- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 809–869 (60 pages).
- Борисов, О. Международноправна защита на правата на човека (Нова звезда, 2007)

- Танчев, Е. (ред.), Основни права на човека (Юриспрес: УИ „Св. Климент Охридски“, 2002)

Препоръчителна литература:

- Ковачева, Д. Индивидът в международното право: Правосубектност на физическите лица в контекста на международното право на защита на правата на човека и международното хуманитарно право (Сиела, 2018).

Лекция 8: Мониторингови и надзорни механизми на ООН

Задължителна литература:

- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 869–985 (139 pages).
- Bantekas, I., L. Oette. International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 194–237 (116 pages).

Препоръчителна литература:

- Rodley, N. S. ‘The Role and Impact of Treaty Bodies’ in Dinah Shelton (ed), The Oxford Handbook of International Human Rights Law (Oxford University Press 2013) 621–649 (28 pages).
- Seibert-Fohr, A. ‘The UN Human Rights Committee’ in Gerd Oberleitner (ed), International Human Rights Institutions, Tribunals, and Courts (Springer 2018) 117–141 (24 pages).
- Симонидес, Я. (ред.), Права на човека: Международна защита. Мониторинг. Въвеждане в действие (БСУ, 2006).

Лекция 9: Европейска система за защита правата на човека

Задължителна литература:

- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 988–1020 (32 pages).
- Bantekas, I., L. Oette. International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 239–267 (28 pages).

Препоръчителна литература:

- Семов, А. Права на гражданите на Европейския съюз – Том I Правен режим на защитата на правата на човека в ЕС (УИ „Св. Климент Охридски“ 2013)
- Харис, Д., М. О'Бойл, К. Уорбрик, Е. Бейтс, К. Бъкли, Право на Европейската конвенция за правата на човека (Сиела, 2015)
- van Dijk, P., F. van Hoof, A. van Rijn, L. Zwaak 'Procedure Before the Court' in van Dijk, P., F. van Hoof, A. van Rijn, L. Zwaak. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights (5th edn, Intersentia 2018) 79–273 (194 pages).

Лекция 10: Интерамериканска и африканска система за защита правата на човека

Задължителна литература:

- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 1020–1060 (40 pages).
- Bantekas, I., L. Oette. International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 267–290 (23 pages).

Препоръчителна литература:

- American Convention on Human Rights (Pact of San José)
- Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social, and Cultural Rights (Protocol of San Salvador)
- Pasqualucci, J. M. The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights (Cambridge University Press 2003) 326–350 (24 pages).
- Deftou, M.-L. Fostering the Rule of Law in the Americas: Is There any Room for Judicial Dialogue between the IACtHR and National Courts? (2020) 38(1) Nordic Journal of Human Rights 78–95 (17 pages).
- Gomez, V. 'The Inter-American Commission and Court of Human Rights' in Gerd Oberleitner (ed), International Human Rights Institutions, Tribunals, and Courts (Springer 2018) 461–477 (16 pages).
- The African Charter on Human and People's Rights
- D. Brand and C. Heyns (eds.), Socio-Economic Rights in South Africa (Pretoria University Law Press 2005)

- Ssenyonjo, M. ‘The African Commission and Court on Human and Peoples’ Rights’ in G. Oberleitner (ed), International Human Rights Institutions, Tribunals, and Courts (Springer 2018) 479–509 (30 pages).
- Viljoen, F. “Understanding and Overcoming Challenges in Accessing the African Court on Human and Peoples’ Rights” (2018) 67(1) International and Comparative Law Quarterly 63–98 (35 pages).
- Viljoen, F. International Human Rights Law in Africa (2nd edn, Oxford University Press 2012) 410–469 (59 pages).
- Murray, R. “The Human Rights Jurisdiction of the African Court of Justice and Human and Peoples’ Rights” in Charles C. Jalloh, Kamari M. Clarke, and Vincent O. Nmeihelle (eds), The African Court of Justice and Human and Peoples’ Rights in Context: Development and Challenges (Cambridge University Press 2019) 965–988 (23 pages).

Лекция 11: Репарации за нарушения на правата на човека, задължения на недържавни формирания

Задължителна литература:

- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 1020–1060 (40 pages).
- Bantekas, I., L. Oette. International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 668–718 (50 pages).

Препоръчителна литература:

- United Nations General Assembly, ‘Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law’ (2006) Res. A/60/147
- United Nations, Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework (2011) HR/PUB/11/04

Лекция 12: Право на развитие, изкореняване на бедността и свързани права

Задължителна литература:

- Bantekas, I., L. Oette. International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 619–668 (49 pages).
- Sengupta, A. ‘On the Theory and Practice of the Right to Development’ in Menno T. Kamminga (ed), Challenges in International Human Rights Law (Routledge 2014) 667–721 (54 pages).

Препоръчителна литература:

- Declaration of Alma-Ata
- Universal Declaration of Human Rights, art. 28
- United Nations General Assembly, Declaration on the Right to Development was adopted by the UN General Assembly (1986) Res. 41/128
- African Commission on Human and Peoples’ Rights, *Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group (on behalf of Endorois Welfare Council) v. Kenya* (Decision) [2009] Application no. 276/03
- UN Sustainable Development Goals
<<https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>>
(Goals 1, 10, 16 and 17).
- Борисов, О. Правата и задълженията на малцинствата според международното право (Нова звезда, 2007).

Лекция 13: Права на жените на равенство и забрана за дискриминация

Задължителна литература:

- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 670–722 (52 pages).
- Bantekas, I., L. Oette. International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 508–544 (36 pages).

Препоръчителна литература:

- A. Hellum and H. Sinding Aasen (eds.), Women’s Human Rights: CEDAW in International, Regional and National Law (Cambridge University Press 2013)
- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women

Лекция 14: Права на хората с увреждания

Задължителна литература:

- Skarstad, K. 'Human Rights Through the Lens of Disability' (2018) 36(1) Netherlands Quarterly of Human Rights 24–42 (18 pages).
- De Norre, J., S. Cabus, 'A Human Rights Perspective on Integration of Disabled Persons in the Competitive Labour Market: Evidence from the Legislative Frameworks of Poland, Bulgaria, Sweden and Belgium' (2020) Working Paper, KU Leuven

Препоръчителна литература:

- Bantekas, I., L. Oette. *International Human Rights Law and Practice* (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 589–593 (4 pages).
- Lord, J., M. A. Stein, 'The Committee on the Rights of Persons with Disabilities' in Frédéric Mégret and Philip Alston (eds) *The United Nations and Human Rights: A Critical Appraisal* (2nd edn, Oxford University Press 2020).
- Convention on the Rights of Persons with Disabilities.
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Concluding observations on the initial report of Bulgaria (22 October 2018) UN Doc. CRPD/C/BGR/CO/1.
- European Court of Human Rights, *Case of Stanev v. Bulgaria* (Judgement) [2012] Application no. 36760/06.

Лекция 15: Съвременни предизвикателства пред правата на човека

Задължителна литература:

- Bantekas, I., L. Oette. *International Human Rights Law and Practice* (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 24–50 (34 pages).

Препоръчителна литература:

- European Court of Human Rights, *Case of Ekimdzhiev and Others v. Bulgaria* (Judgment) [2022] Application no. 70078/12.
- H. P. Aust and E. Demir-Gürsel (eds.) *The European Court of Human Rights: Current Challenges in Historical Perspective* (Edward Elgar 2021).
- Çalı, B., L. Bianku, I. Motoc, 'Migration and the European Convention on Human Rights' in Başak Çalı, Ledi Bianku, and Iulia Motoc (eds), *Migration and the European Convention on Human Rights* (Oxford University Press 2021) 3–18 (15 pages).

- Voigt, C. 'Climate Change as a Challenge for Global Governance, Courts and Human Rights' in Wolfgang Kahl and Marc-Philippe Weller, Climate Change Litigation: A Handbook (Beck-Hart-Nomos 2021).

5. Примерни планове на докторско ниво

iii. Специализиран курс за ролята и въздействието на международните, регионалните и националните механизми за правата на човека

• Описание на курса

Този курс дава представа за ролята и въздействието на ключови избрани международни, регионални и вътрешни механизми за правата на човека върху тълкуването и развитието на правата на човека, както и подобряването на упражняването на правата на човека на национално ниво. От създаването си след Втората световна война международната система за правата на човека еволюира през редица последователни фази и, вероятно, в момента е в разгара на нов етап на преосмисляне и развитие. Тези промени са от институционален, материален и процесуален характер. Институционално някои от сложните процеси са отразени на международно ниво в процеса на преразглеждане на укрепване на договорните органи на ООН за правата на човека; регионално, в процесите около реформирането и укрепването на регионалните системи за правата на човека, особено европейската и африканската; и на вътрешно ниво със създаването на национални институции за правата на човека. По същество, въпреки че през последните над 15 години не е имало нови международни договори за правата на човека, Общото събрание на ООН, Съвета по правата на човека и други международни и регионални организации приеха много резолюции, които се занимават с различни въпроси, свързани с правата на човека, налице са и множество насоки и други „меки инструменти“, изготвени от различни действащи лица. Процедурно, индивидуалният достъп до различни механизми за правата на човека се е разширил с течение на времето, като осем договорни органа на ООН за правата на човека приемат индивидуални комуникации, а регионалните съдилища и комисии по правата на човека се занимават с нарастващ брой случаи. Тези развития се сблъскват с известна реакция от страна на държавите и други лица. Въпреки че някои от критиките към инфраструктурата за правата на човека са неуместни, трябва да се

признае, че институционалната рамка е нараснала без системен подход и може да се нуждае от определени корекции, за да функционира оптимално. Някои от тези процеси на институционална реформа ще бъдат разгледани по време на курса.

- **Учебен план и справочни материали:**

- Ден 1: Международни механизми по правата на човека**

- Работата на Службата на Върховния комисар по правата на човека**

- Справочни материали:**

- Clapham, A. 'The Office of the High Commissioner for Human Rights' in Frédéric Mégret and Philip Alston (eds), *The United Nations and Human Rights: A Critical Appraisal* (2nd edn, Oxford University Press 2020), 667–708 (41 pages).
 - Subedi, S. P. *The Effectiveness of the UN Human Rights System: Reform and the Judicialisation of Human Rights* (Routledge 2017) 140–161 (21 pages).
 - OHCHR, 'United Nations Human Rights Report 2020' <<https://www2.ohchr.org/english/OHCHRreport2020/>> 10–24 (14 pages).

Общо: 76 с.

- Препоръчителни материали:**

- Mertus, J. A. *The United Nations and Human Rights A Guide for a New Era* (2nd edn, Routledge 2009).
 - Bantekas, I., L. Oette. *International Human Rights Law and Practice* (3rd edn, Cambridge University Press 2020).

- Съвета по правата на човека на ООН**

- Справочни материали:**

- Tistounet, E. *The UN Human Rights Council: A Practical Anatomy* (Edward Elgar 2020), 6–28 (23 pages).
 - Cantú Rivera, H. 'The UN Human Rights Council: Achievements and Challenges in Its First Decade' in Gerd Oberleitner (ed), *International Human Rights Institutions, Tribunals, and Courts* (Springer 2018) 49–68 (19 pages).
 - Human Rights Council, Res. 48/13. 'The human right to a clean, healthy and sustainable environment' (8 October 2021) UN Doc A/HRC/RES/48/13 (3 pages)

Общо: 45 с.

Препоръчителни материали:

- Subedi, S. P. The Effectiveness of the UN Human Rights System: Reform and the Judicialisation of Human Rights (Routledge 2017) 100–140 (40 pages).
- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 943–985 (42 pages).
- Kothari, M. ‘From Commission to the Council: Evolution of UN Charter Bodies’ in Dinah Shelton (ed), The Oxford Handbook of International Human Rights Law (Oxford University Press 2013) 587–620 (33 pages).

- Универсалният периодичен преглед

Справочни материали:

- Tistounet, E. The UN Human Rights Council: A Practical Anatomy (Edward Elgar 2020) 66–94 (32 pages).
- Cowell, F. ‘Understanding the Legal Status of Universal Periodic Review Recommendations’ (2018) 7(1) Cambridge International Law Journal 164–184 (20 pages).
- HRC, ‘Basic facts about the UPR’
<<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/BasicFacts.aspx>>

Общо: 52 с.

Препоръчителни материали:

- Shah, S., S. Sivakumaran, ‘The Use of International Human Rights Law in the Universal Periodic Review’ (2021) 21(2) Human Rights Law Review.
- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020).
- HRC, Outcome of the universal periodic review: Bulgaria, Report of the thirtieth session of the Human Rights Council (26 March 2021).

- Комитетът по правата на човека на ООН и договорните органи: Методи на работа и принос към международното право по правата на човека

Справочни материали:

- Oette, L. 'The UN Human Rights Treaty Bodies: Impact and Future' in Gerd Oberleitner (ed), International Human Rights Institutions, Tribunals, and Courts (Springer 2018) 95–115 (20 pages).
- Rodley, N. S. 'The Role and Impact of Treaty Bodies' in Dinah Shelton (ed), The Oxford Handbook of International Human Rights Law (Oxford University Press 2013) 621–649 (28 pages).
- UN Human Rights Committee, 'Working methods' <
<https://www.ohchr.org/en/hrbodies/ccpr/pages/workingmethods.aspx>>

Общо: 48 с.

Препоръчителни материали:

- Seibert-Fohr, A. 'The UN Human Rights Committee' in Gerd Oberleitner (ed), International Human Rights Institutions, Tribunals, and Courts (Springer 2018).
- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020).
- Bantekas, I., L. Oette. International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020).

- Влияние на договорните органи на ООН на национално ниво

Справочни материали:

- G. de Búrca, Reframing Human Rights in a Turbulent Era (Oxford University Press 2021) 9–47 (38 pages).
- OHCHR, Human Rights Indicators: A Guide to Measurement and Implementation (United Nations 2012) HR/PUB/12/5 15–27 (12 pages).

Общо: 50 с.

Препоръчителни материали:

- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 916–932 (16 pages).
- Bantekas, I., L. Oette. International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 239–303 (64 pages).

- Human Rights Committee, Concluding observations on the fourth periodic report of Bulgaria (15 November 2018) UN Doc. CCPR/C/BGR/CO/4
- Committee against Torture, Concluding observations on the sixth periodic report of Bulgaria (15 December 2017) UN Doc. CAT/C/BGR/CO/6

- Специалните процедури на ООН

Справочни материали:

- Domínguez-Redondo, In Defense of Politicization of Human Rights: The UN Special Procedures (Oxford University Press 2020) 7–34 (27 pages).
- Mendel, T. ‘The UN Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression: Progressive Development of International Standards Relating to Freedom of Expression’ in Tarlach McGonagle and Yvonne Donders (eds), The United Nations and Freedom of Expression and Information: Critical Perspectives (Cambridge University Press 2015) 235–268 (13 pages).
- HRC, ‘Disinformation and freedom of opinion and expression’ (13 April 2021) Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Irene Khan, 2–20 (18 pages).

Общо: 58 с.

Препоръчителни материали:

- Gutter, J. ‘Special Procedures and the Human Rights Council: Achievements and Challenges Ahead’ (2007) Volume 7(1) Human Rights Law Review 93–107.
- Nifosi Sutton, I. The UN Special Procedures in the Field of Human Rights (Intersentia 2005).
- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 970–985 (11 pages).
- HRC, Visit to Bulgaria: Report of the Special Rapporteur on Violence Against Women, its Causes and Consequences (19 May 2020) UN Doc. A/HRC/44/52/Add.1.
- HRC, Visit to Bulgaria: Report of the Special Rapporteur on the sale and Sexual Exploitation of Children, including Child Prostitution, Child Pornography and

Other Child Sexual Abuse Material (14 February 2020) UN Doc. A/HRC/43/40/Add.1.

- **Експертният механизъм на ООН за правото на развитие**

Справочни материали:

- Sengupta, A. 'On the Theory and Practice of the Right to Development' in Menno T. Kamminga (ed), Challenges in International Human Rights Law (Routledge 2014)
- HRC, Res 42/23. 'The right to development' (27 September 2019) UN Doc A/HRC/RES/42/23
- The 22nd Session of the Working Group on the Right to Development, Statement by Mr. Koen De Feyter, Chair of the EMRTD <<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=28073&LangID=E>>

Общо: 61 с.

Препоръчителни материали:

- Bantekas, I., L. Oette. International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) Chapter 14, 619–667 (48 pages).
- Kunanayakam, T. 'The Declaration on the Right to Development in the Context of United Nations Standard-Setting' in OHCHR, Realizing the Right to Development: Essays in Commemoration of 25 Years of the United Nations Declaration on the Right to Development (United Nations 2013).
- Salomon, M. E., A. Tostensen and W. Vandenhoe, 'Human Rights, Development and New Duty-Bearers' in Margot E. Salomon, Arne Tostensen and Wouter Vandenhoe (eds.) Casting the Net Wider: Human Rights, Development and New Duty-Bearers (Intersentia 2007).

- **Международният съд на ООН и правата на човека**

Справочни материали:

- Zyberi, G. 'The Interpretation and Development of International Human Rights Law by the International Court of Justice' in Martin Scheinin (ed), The Relevance

of Human Rights Norms in ‘Other’ International Courts and Tribunals (Cambridge University Press 2019) 28–61 (31 pages).

- Çalı, B., Z. Elibol and L. McGregor, ‘The International Court of Justice as an Integrator, Developer and Globaliser of International Human Rights Law’ in Martin Scheinin (ed), *The Relevance of Human Rights Norms before ‘Other’ International Courts and Tribunals* (Cambridge University Press 2019) 62–86 (24 pages).
- Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation) Application Instituting Proceedings [26 February 2022] 1–10 (10 pages).

Общо: 65 с.

Препоръчителни материали:

- Judge Bruno Simma, ‘Human Rights Before the International Court of Justice: Community Interest Coming to Life?’ in Christian J. Tams and James Sloan (eds), *The Development of International Law by the International Court of Justice* (Oxford University Press 2013) 301–325 (24 pages).

Общо за ден 1: 455 с.

- **Учебен план и справочни материали:**

Ден 2: Регионални механизми по правата на човека

- **Европейски съд по правата на човека: достъп и процедури**

Справочни материали:

- de Schutter, O. *International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary* (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 988–1009 (21 pages).

- ECtHR, ‘A Court that matters/Une Cour qui compte’: A Strategy for More Targeted and Effective Case-Processing (17 March 2021) <https://www.echr.coe.int/Documents/Court_that_matters_ENG.pdf > (2 pages)
- ECtHR, ‘The Court’s Priority Policy’ <https://echr.coe.int/Documents/priority_policy_ENG.pdf> (1 page)

Общо: 24 с.

Препоръчителни материали:

- Harris, O’Boyle, and Warbrick, Law of the European Convention on Human Rights (4th edn Oxford University Press 2018) 45–107, 118–143 (87 pages).
- van Dijk, P., F. van Hoof, A. van Rijn, L. Zwaak ‘Procedure Before the Court’ in van Dijk, P., F. van Hoof, A. van Rijn, L. Zwaak, Theory and Practice of the European Convention on Human Rights (5th edn, Intersentia 2018) 79–273 (194 pages).
- Харис, Д., М. О’Бойл, К. Уорбрик, Е. Бейтс, К. Бъкли, Право на Европейската конвенция за правата на човека (Сиела, 2015).

- ЕСПЧ и защитата на правата на човека: избрани въпроси

Справочни материали:

- Çalı, B. ‘From Flexible to Variable Standards of Judicial Review: The Responsible Domestic Courts Doctrine at the European Court of Human Rights’ in Oddný Mjöll Arnardóttir and Antoine Buyse (eds), Shifting Centres of Gravity in Human Rights Protection: Rethinking Relations between the ECHR, EU, and National Legal Orders (Routledge 2016) 144–161 (17 pages).
- Nussberger, A. The European Court of Human Rights (Oxford University Press 2020) 184–202 (18 pages).
- Çalı, B., L. Bianku, I. Motoc, ‘Migration and the European Convention on Human Rights’ in Başak Çalı, Ledi Bianku, and Iulia Motoc (eds), Migration and the European Convention on Human Rights (Oxford University Press 2021) 3–18 (15 pages).

Общо: 50 с.

Препоръчителни материали:

- Bianku L., P. Kempees, 'The European Court of Human Rights' in Freya Baetens (ed), Legitimacy of Unseen Actors in International Adjudication (Cambridge University Press 2019)
- Leach, P. 'The European Court of Human Rights: Achievements and Prospects' in Gerd Oberleitner (ed), International Human Rights Institutions, Tribunals, and Courts (Springer 2018)
- European Court of Human Rights, Case of Ekimdzhiev and Others v. Bulgaria (Judgment) [2022] Application no. 70078/12.

- **Интерамериканският съд по правата на човека**

Справочни материали:

- Torelly, M. 'From Compliance to Engagement: Assessing the Impact of the Inter-American Court of Human Rights on Constitutional Law in Latin America' in Par Engstrom (ed), The Inter-American Human Rights System: Impact Beyond Compliance (Springer 2019) pp. 115-141 (26 pages).
- Bailliet, C. M. 'Measuring Compliance with the Inter-American Court of Human Rights: The Ongoing Challenge of Judicial Independence in Latin America' (2013) 31(4) Nordic Journal of Human Rights 477–495 (18 pages).
- IACtHR, Annual Report 2020
<<https://www.corteidh.or.cr/docs/informe2020/ingles.pdf>> 55–59, 108–135 (31 pages).

Общо: 75 с.

Препоръчителни материали:

- Pasqualucci, J. M. The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights (Cambridge University Press 2003).
- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 1020–1048 (28 pages).

- Deftou, M.-L. Fostering the Rule of Law in the Americas: Is There any Room for Judicial Dialogue between the IACtHR and National Courts? (2020) 38(1) Nordic Journal of Human Rights 78–95.

- **Интерамериканската комисия по правата на човека**

Справочни материали:

- Gomez, V. 'The Inter-American Commission and Court of Human Rights' in Gerd Oberleitner (ed), *International Human Rights Institutions, Tribunals, and Courts* (Springer 2018) 461–477 (16 pages).
- Engstrom, P. , P. Low, 'Mobilising the Inter-American Human Rights System: Regional Litigation and Domestic Human Rights Impact in Latin America' in Par Engstrom (ed), *The Inter-American Human Rights System: Impact Beyond Compliance* (Springer 2019) 23–58 (25 pages).

Общо: 41 с.

Препоръчителни материали:

- Shaver, L. 'The Inter-American Human Rights System: An Effective Institution for Regional Rights Protection' (2010) 9(4) *Washington University Global Studies Law Review* 639–676.

- **Африканската комисия за правата на човека и народите**

Справочни материали:

- Ssenyonjo, M. 'The African Commission and Court on Human and Peoples' Rights' in Gerd Oberleitner (ed), *International Human Rights Institutions, Tribunals, and Courts* (Springer 2018) 479–509 (30 pages).
- Murray, R., D. Long, *The Implementation of the Findings of the African Commission on Human and Peoples' Rights* (Cambridge University Press 2015) 69–86 (17 pages).

Общо: 47 с.

Препоръчителни материали:

- Dersso, S. 'Forty Years of the African Charter and the Reform Issues Facing the Discourse and Practice of Human Rights' (2021) 21 African Human Rights Law Journal 649
- Viljoen, F., L. Louw, "State Compliance with the Recommendations of the African Commission on Human and Peoples' Rights, 1994-2004" (2007) 101(1) American Journal of International Law 1
- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 1048–1054

- **Африканският съд по правата на човека и народите**

Справочни материали:

- de Schutter, O. International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 1054–1061 (17 pages).
- Viljoen, F. "Understanding and Overcoming Challenges in Accessing the African Court on Human and Peoples' Rights" (2018) 67(1) International and Comparative Law Quarterly 63–98 (35 pages).
- ACtHPR, 'Activity Report 2020' (3–4 February 2021) EX.CL/1258(XXXVIII) <<https://www.african-court.org/wpafc/activity-report-of-the-african-court-on-human-and-peoples-rights-1-january-31-december-2020/>> 12–16 (4 pages).

Общо: 56 с.

Препоръчителни материали:

- Viljoen, F. International Human Rights Law in Africa (2nd edn, Oxford University Press 2012).
- Murray, R. "The Human Rights Jurisdiction of the African Court of Justice and Human and Peoples' Rights" in Charles C. Jalloh, Kamari M. Clarke, and Vincent O. Nmeihelle (eds), The African Court of Justice and Human and Peoples' Rights in Context: Development and Challenges (Cambridge University Press 2019).

Общо ден 2: 293 с.

Ден 3 (половин ден): Правата на човека на национално ниво

- **Ролята на националните институции по правата на човека**

Справочни материали:

- Cardenas, S. 'National Human Rights Institutions and State Compliance' in Ryan Goodman and Thomas Pegram (eds) Human Rights, State Compliance, and Social Change: Assessing National Human Rights Institutions (Cambridge University Press 2012) 29–52 (23 pages).
- Assessing the Effectiveness of National Human Rights Institutions (Office of the High Commissioner for Human Rights and the International Council on Human Rights Policy 2005) 11–16, 25–39 (19 pages).
- UNDP-OHCHR Toolkit for collaboration with National Human Rights Institutions (UNDP-OHCHR 2010) 1–31 (30 pages).

Общо: 72 с.

Препоръчителни материали:

- Zipoli, D. 'NHRI Engagement with UN Human Rights Treaty Bodies: A Goal-based Approach' in Stéphanie Lagoutte, Sébastien Lorion and Steven L. B. Jensen, The Domestic Institutionalisation of Human Rights (Routledge 2021).
- Bantekas, I., L. Oette. International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 84–93.
- Carver, R. Measuring the Impact and Development Effectiveness of National Human Rights Institutions: A Proposed Framework for Evaluation (2014).
- Cole, W. M., F. O. Ramirez, 'Conditional Decoupling: Assessing the Impact of National Human Rights Institutions, 1981 to 2004' (2013) 78(4) American Sociological Review 702.
- Lacatus, C. 'Explaining Institutional Strength: The Case of National Human Rights Institutions in Europe and its Neighbourhood' (2019) 26(11) Journal of European Public Policy 1657.
- Pegram, T., N. Herrera Rodriguez, 'Bridging the Gap: National Human Rights Institutions and the Inter-American Human Rights System' in Par Engstrom (ed), The Inter-American Human Rights System: Impact Beyond Compliance (Springer 2019)

- Principles Relating to the Status of National Institutions (The Paris Principles).

- **Омбудсман на Република България**

Справочни материали:

- European Network of National Human Rights Institutions, ‘NHRI Accreditation at a Glance’ (ENNHRI 2017) 1–16 (16 pages).
- Ombudsman Act (2004)
<<https://www.ombudsman.bg/pictures/Ombudsman%20Act%20EN.pdf>> 1–10 (10 pages).

Общо: 26 с.

Препоръчителни материали:

- ‘ENNHRI congratulates NHRIs achieving A-status (re-)accreditation’ (2019)
<<https://ennhri.org/news-and-blog/ennhri-congratulates-nhris-achieving-a-status-re-accreditation/>>
- омбудсман на Република България, Специален доклад „Децата и COVID-19 – въздействие на кризата върху правата и интересите на децата в Република България“ (2021)
<[https://www.ombudsman.bg/pictures/CRAI%20report%20BG%202021\(2\).pdf](https://www.ombudsman.bg/pictures/CRAI%20report%20BG%202021(2).pdf)>

- **Принос на НПО към правата на човека**

Справочни материали:

- Bantekas, I., L. Oette. International Human Rights Law and Practice (3rd edn, Cambridge University Press 2020) 108–117 (9 pages).
- Gotzmann, N. ‘Human Rights and Impact Assessment: Conceptual and Practical Considerations in the Private Sector Context’ (2014) Danish Institute for Human Rights, Matters of Concern Human Rights Research Paper No. 2014/2 (41 pages).
- Merry, S. ‘Transnational Human Rights and Local Activism: Mapping the Middle’ (2006) 108 American Anthropologist 38–51 (13 pages).

Общо: 63 с.

Препоръчителни материали:

- Centre for Civil and Political Rights, 'NGO Guidelines for participation in the review process of the HR Committee' (2015).
- Centre for Civil and Political Rights, 'NGO Guidelines for participation in the review process of the HR Committee' (2015).
- Paul J. Nelson and Ellen Dorsey, New Rights Advocacy: Changing Strategies of Development and Human Rights NGOs (Georgetown University Press 2008).

Общо ден 3: 161 с.